

ANTIKINIŲ VARDŲ LIETUVINIMAS: TARP TRADICIJOS IR NAUJOVIŲ¹

Audronė Kučinskienė

Klasikinės filologijos katedra
Vilniaus universitetas

Audronė Kairienė

Klasikinės filologijos katedra
Vilniaus universitetas

Dalia Staškevičienė

Senosios literatūros skyrius
Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Anotacija. Straipsnyje pristatomi Lietuvos mokslo tarybos finansuoto projekto „Antikinių tikrinių vardų skaitmeninė duomenų bazė“ (2013–2015) tyrimų rezultatai. Antikinių vardų rašybos lietuvių raštuose tradicija nėra stabili ar visuotinai įsigalėjusi. Tai akivaizdžiai rodo bazėje surinkti lietuviškos vartosenos atvejai lietuviškuose raštuose nuo seniausių laikų iki XXI a. pradžios. Iš esmės nėra pagrindo kalbėti apie antikinių vardų lietuvinimo tradicijas, nes tokių tradicijų nėra susiformavusių ir nusistovėjusių. Ypač tai pasakytina apie graikiškos kilmės vardažodžių lietuvinimą. Galime tik pastebėti įvairiais laikotarpiais vyravusias tam tikras tendencijas, kurios ir aptariamoms šiame straipsnyje. Vienintelė ryški tradicija, ryškėjanti nuo pat pirmųjų lietuviškų raštų ir iš esmės išlikoma dabartinėje vartosenoje, yra lotyniškų vardažodžių rašymas remiantis viduramžiškojo tarimo taisyklėmis. Graikiški vardažodžiai įvairiais laikotarpiais buvo transkribuojami labai įvairiai ir vargiai galima kalbėti apie kokią nors vyraujančią tradiciją. Tiesa, pirmosios Nepriklausomybės laikotarpiu vyravo principas lietuivinti graikiškus vardus, remiantis originalu, ir jeigu laikai nebūtų pasikeitę, tikriausiai būtų visai įsigalėjęs.

Raktažodžiai: antikiniai vardažodžiai, lietuvinimas, duomenų bazė.

Keywords: ancient proper names, Lithuanization, Digital Database.

2013 metais grupė mokslininkų² ėmėsi ambicingo sumanymo – sukurti skaitmeni-

nę antikinių tikrinių vardų duomenų bazę, kurioje sinchroniniu ir diachroniniu būdu būtų pateikta graikiškų ir lotyniškų asmenvardžių transkripcija ir vartoseną lietuvių

¹ Straipsnis parengtas, remiantis Lietuvos mokslo tarybos finansuojamo projekto „Antikinių tikrinių vardų skaitmeninė duomenų bazė“ (2013 06–2015 07, sutarties Nr. MIP-078/2013) tyrimų medžiaga.

² Doc. dr. Audronė Kučinskienė (projekto vadovė), doc. dr. Dalia Staškevičienė, doc. dr. Audronė Kairienė, prof. habil. dr. Bonifacas Stunžia, prof. dr. Meilutė Ramonienė, Dalia Andziulytė, Antanas Keturakis, Renata Papšytė, Alius Jaskelvičius, programuotojas Marius Tverijonas. Projekto vykdytojai nuoširdžiai dėkoja Vis-

valdui Butkui ir dr. Mindaugui Strockiui už vertingus patarimus ir pagalbą, taip pat studentams Gintarui Dautartui, Akvilei Vaiginytei, Romanui Udianskij, Gražinai Kelmelytei, Eleonorai Buožytei, studentų praktikos metu talkinusiems renkant vardus duomenų bazei.

kalboje³. Užsimota išties plačiai. Pirma, numatyta sukaupti vienoje rinkmenoje didžiulį kiekį antikinių graikiškų ir lotyniškų vardažodžių, pateikiant jų originalo formas, aprašus, ir, nustačius vieningas lietuvinimo taisykles, pasiūlyti lietuviškus jų atitikmenis. Pagrindinis graikiškų ir lotyniškų vardažodžių lietuvinimo principas yra toks: stengiamasi kuo tiksliau išsaugoti originalius tiek fonetinius, tiek morfologinius graikiškų ir lotyniškų vardažodžių parametrus, suderinant juos su lietuvių kalbos dėsniais ir atsižvelgiant į graikiškų ir lotyniškų vardažodžių paplitimo dabartinėje bendrinėje lietuvių kalboje laipsnį. Antra, parodyti vardų lietuvinimo tradiciją ir istoriją, prie kiekvieno vardo pateikiant įvairias jo vartosenos formas, aptinkamas lietuviškoje raštijoje, daugiausia vertimuose, nuo seniausių lietuviškų raštų iki naujausių leidinių.

Į duomenų bazę įtraukta apie 12 tūkst. raktinių žodžių: istorinių asmenybių, literatūros, mitologijos herojų asmenvardžiai, toponimai, hidronimai, etnonimai, eponimai, patronimai, astronominiai pavadinimai etc., be to, svarbiausių antikinių literatūros kūrinių pavadinimai, dažniausiai pasitaikančių statinių, kelių pavadinimai (pvz., Partenonas, Julijaus bazilika, Apijaus kelias) ir pan. Į duomenų bazę neįtraukti bibliniai ir krikščioniški vardažodžiai, nes jie jau buvo surinkti Petro Kimbrijo parengtame žodyne⁴. Šiame straipsnyje glaustai pristatoma projekto tyrimų medžiaga.

Antikiniai vardai pirmuosiuose lietuviškuose raštuose

Pasibaigus Antikos laikams, daugelis šios epochos kultūros elementų perėjo į Europos kultūrą. Vienas iš tokių elementų buvo graikiški ir lotyniški asmenvardžiai, su krikščionybe atkeliavę į Europos tautų vardynus. Vakarų Europoje plito lotyniški vardai ir lotynizuotos graikiškų vardų formos, o į Rytų Europą per stačiatikių bažnyčią keliavo graikiški vardai. Be Biblijos ir krikščionių religijos šventųjų vardų, Viduramžiais žinotas tam tikras kiekis antikinių vardų, buvusių tuose kūriniuose, kurių skaitymo ir perrašinėjimo tradicija nebuvo nutrūkusi. Lotyniškai rašiusieji tų laikų žmonės vartojo juos savo veikaluose. Tiek iš romėnų atėję vardai Vakaruose, tiek graikiški vardai Rytuose buvo tariami ir rašomi pagal Viduramžių lotynų ir graikų kalbų tarimo taisykles, stipriau ar silpniau pakoreguotas kiekvienos tautos savosios kalbos. Graikiški vardai Vakaruose buvo vartojami sulotyninti, tariami pagal lotyniškojo Viduramžių tarimo taisykles. Renesanso, skelbusio šūkį *ad fontes*, laikais klostėsi minčių apie „nesugadinto“ klasikinių laikų tarimo sugražinimą. Apie tai XV a. pabaigoje ir XVI a. pirmoje pusėje kalbėjo Antonio Lebrixa, Aldus Manutius, Hieronymus Aleander ir kiti. Šias idėjas susintetino Erazmas Roterdamietis, 1528 m. išleidęs knygą *Pokalbis apie taisyklingą lotynų ir graikų šnekos tarimą*⁵. Ir pasirodžius šiam veikalui, ir vėliau kelis amžius vyko mokslininkų diskusijos, kol galop XIX a. Vokietijoje buvo pripažintas pakoreguotas erazmiškasis tarimas, o ten pamažu įsitvirtinęs, paplito ir į kitas šalis.

³ Antikų vardų duomenų bazė laisvai prieinama visiems vartotojams internetinėje svetainėje <http://www.vardynas.ff.vu.lt/>.

⁴ *Biblijos vardų žodynas*, Vilnius: Aidai, 2000.

⁵ Desiderius Erasmus Roterodamus, *Dialogus de recta Latini Graecique sermonis pronuntiatione*, Parisiis: Ex officina Simonis Colinaei, 1528.

Lietuvoje klostėsi tokia padėtis. Tam tikra graikiškų ir lotyniškų vardų dalis pateko į gyvosios lietuvių kalbos vartosenos lauką anksčiau nei į lietuvišką raštiją. Vienas ar kitas vardas galėjo būti atėjęs ir anksčiau, bet dauguma pasirodė XIV a. su krikščionybe ir atkeliavo dažniausiai per lenkų kalbą. Tais vardais pakrikštyti lietuviai kai kuriuos tarė, pritaikydami prie savo kalbos bei tarmės fonetikos ir morfologijos (Pilypas, Barbora, Antanas, Steponas ir pan.), o kai kuriuose išlaikė lenkų kalbos pėdsakų (Agnieška, Petrusia, Antosė ir pan.).

Kadangi pirmieji XVI–XVII a. lietuviški raštai buvo religiniai, tai jų autoriai kartais pateikdavo savo veikaluose liaudies formas, kartais vadovaudavosi kitų tautų svetimų vardų adaptavimo prie savosios kalbos principais, o kartais tiesiog į vardų lietuvinimą nekreipdavo dėmesio. Be to, raštuose buvo ne tik gerokai įvairesnių asmenvardžių, bet gausu ir vietovardžių bei kitokių vardažodžių nei kasdienėje vartosenoje.

Graikiškų ir lotyniškų vardažodžių lietuvinimo istoriją išsamiausiai yra ištyrinėjęs Jonas Dumčius, parašęs milžiniškos apimties (913 puslapių!) disertaciją⁶. Jo surinkta medžiaga ir kai kuriais teiginiais pasinaudota šiame straipsnyje.

Pačiuose pirmuosiuose raštuose lotyniškų ir graikiškų vardų nėra gausu. Martynas Mažvydas⁷ pateikė formas *Pilatas*,

Markus, Augustinas, Herodas, Paulus, o miestų ir tautų gyventojus vadino taip: *Korintai, Ephesai, Colossensai, Rimianai*. Baltramiejus Vilentas⁸ užfiksavo vardažodžius *Simonas (ir Simanas), Pontius Pilotas, Filippus, Kretensai, Rimianis, Ciesorius (ir Caesorius), Partai, Medai, Arabionis*. Daugiau ir įvairesnių lotyniškų ir graikiškų vardų randama Jono Bretkūno raštuose⁹. Autorius daug kur palieka lotyniškas formas: „iš giminės *Arsitobuli*“ (lotyniškas gen. sg.); „*Timothea ... ir Chaeream* ir brolių“; „*Priscam ir Aquilam*“, *Rufum, Philologum, Posidonium, Theodorum* (lotyniškos acc. sg. formos). Bet kai kurie vardai gauna lietuviškas galūnes: *Titas, Tito, Titop* etc. Kadangi graikų kalboje miestų ir salų pavadinimai yra moteriškos giminės, tai Bretkūnas teikia moteriškos giminės lietuviškas galūnes: *Athenos, Thessalonikos, Ephesa, Mileta, Rhoda*. Kai kurie vardai įvairuoja: „Po smerties *Astiago* teko karalystė *Cyrui* iš *Persios*“, bet randama ir suhebrajintų valdovo vardo formų: *Coro, Koro*. Vardai *Augustas, Nikodemus, Neptunas, Vespasianas, Fortunatas, Silvanas, Sekundas* priskirti *a* kaitybos kamienui, *Cornelius, Mercurius – u* kamienui, bet *Demetrius – (i)a* kamienui¹⁰. *Titas* šiaip jau laikomas

⁸ ENCHIRIDION: *Catechismas maszas, dael papspalitu Plebonu ir Koznadiju*, Wokischku lieszuwui par-raschits per Daktara Martina Luthera; O isch Wokischka lieszuwia ant Lietuwischka pilnai ir wiernai pergulditas per Baltramieju Willentha Plebona Karalauczuie ant Scheindama Ischspaustas Karalauczui: per Jurgi Osterbergera, 1579.

⁹ POSTILLA: *Tatai esti Trumpas ir Prastas Ischguldimas Euangeliiu...* / Per Jana Bretkuna Lietuwos Plebona...Karaliaucziue: Jurgis Osterbergeras, 1591.

¹⁰ Čia ir toliau apibūdinant kaitybos kamienus, remiamasi lietuvių kalbos gramatikoje priimtais terminais: *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, redaktorius Vytautas Ambrazas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994.

⁶ Jonas Dumčius, *Antikiniai tikriniai vardai lietuvių kalboje*, Disertacija filologijos mokslų kandidato laipsniui įgyti, Vilnius, 1958. Naudotasi antruju rankraščio egzemplioriumi, kuris saugomas VU Klasikinės filologijos katedroje (Nr. 7207).

⁷ CATECHISMVSA PRASTY SZADEI: *Makslas skaitima raschta yr giesmes del kriksczianistes bei del berneliu jaunu nauiey sugulditas*, KARALIAVCZVI: [H. Veinreicho sp.], VIII dena Meneses Sausia, Metu uszgimima Diewa 1547.

a linksniuotės vardažodžiu, bet kai kur pavartota ir *u* linksniuotės formų: *Titus*, *Titaus*. Vardininke palikta nesulietuvinta galūnė *Artaxerxes*, bet vienaskaitos kilmininkas yra *Artaxerxio*. Vyriškos giminės graikiško ir lotyniško *a* kamieno vardus ir tuos, kurių kamienas baigiasi -r, Bretkūnas priskiria lietuviškam *a* kaitybos kamienui: *Agrippas*, *Lysias*, *Jupiteras*. Moteriškos giminės vardai dažniausiai pateikiami (*i*)o arba *é* linksniuotės: *Phrygia*, *Mesopotamia*, *Asia*, *Achaia*, *Diana*, *Drusilla*, *Creta*, *Macedonia*. Tautų vardai randami tokie: *Grekai* (ir *Graekai*), *Rimionys*, *Kretensai*, *Atheniensai*, *Philipensai*, *Parthai*, *Medai*.

Mikalojaus Daukšos raštuose¹¹ graikiškų ir lotyniškų vardažodžių formos irgi rašomos įvairiai. Autorius palieka lotyniškas formas vienaskaitos vardininke *Alexander*, *Socrates*, *Origenes*, *Leo*, bet kitiems linksniam prideda lietuviškas galūnes: *Leono*, *Alexandro*, *Origenesq*. Jo raštuose pasitaiko lenkiškų formų: *Hilarius*, *Hilariuszo*, *Kornelius*, *Korneliuszq* ir pan. Tautų pavadinimus Daukša rašo taip: *Grekai*, *Galatai*, *Rimionis*. Kai kur maišo *a* ir *u* kaitybos kamienus: *Titus*, bet *Tito*, *Wespasionus*, bet *Wespasiono*, *Apollinarius*, bet *Apollinarq*. Moteriškos giminės vardai yra (*i*)o kaitybos kamieno: *Asia*, *Helena*.

Įdomu pastebėti, kad, nepaisant didelės įvairovės ir vieningų principų nebuvimo, kartkartėmis senuosiuose XVI a. raštuose pavartotos vardažodžių formos yra artimiausios dabar „Antikinių vardų duomenų bazės“ kūrėjų siūlomiems principams.

Vėliau, ypač XIX a., gerokai nukrypstama nuo pirminio varianto ir tik dabar bendroje sistemoje tarsi grįžtama *ad fontes* (žr. lentelę).

Vis dėlto apibendrinant galima teigti, kad XVI a. raštuose graikiškų ir lotyniškų vardų lietuvinimas vyko stichiškai, be jokios sistemos ar taisyklių. Galima pastebėti tokias šio proceso tendencijas: šaknis dažnai paliekama lotyniška ir prie jos dedama lietuviška galūnė. Vokietijoje tuomet buvo įprasta vokiškame tekste palikti lotyniškas formas¹², lietuvių autoriai kai kada irgi vadovavosi šiuo principu, palikdami ne tik lotyniškas šaknis, bet ir galūnes. Lietuviams darė įtakos ir lenkų kalba: iš jos atėjo forma *Rimionis*, priesagos -ošas ir -ušas, -esas, -asas. Šio šimtmečio autoriai paprastai griežtai neapsisprendžia, ar vardą priskirti *a*, ar *u* kaitybos kamienui, juos maišo.

Antikinių vardų lietuvinimas XVII–XIX a. raštuose

Tie patys bruožai būdingi ir XVII a. raštijai. Konstantino Sirvydo raštuose¹³ randami tokie vardai: *Carthagine* (mot. giminė, *é* linksniuotė), *Rimas*, *Rimionis*, *Aegypcionis*, *Graecia*, *Grakas* (graikas). Konstantinopolio vardą Sirvydas į lietuvių kalbą išvertė *Kastantinamieste*, priskirdamas jį moteriškos giminės *é* kaitybos kamienui. Nereliginio turinio Petravičiaus epigrameje tam pačiam kamienui priskirta *Fortune*. Be šio, pavartoti dar du vardai: *Muzu* (daugiskaitos kilmininkas) ir *Claudius*.

¹¹ KATHECHISMAS: ARBA MOKSLAS KIEKWIE-NAM KRIKSZCZIONII PRIWALVS / PARASZITAS PER D. IAKVBA LEDESMA Theologa Societatis IESV; Izgulditas iz Liezuwio Lankiszko ing Lietuwiszka per Kuniga Mikaloiu Daugsza Kanonika Zemaiczniu Izszaustas Wilniuie: [Vilniaus Akademijos sp.], 1595.

¹² Dar ir šandien vokiečiai vartoja frazę „Nach Christi Geburt“, kurioje iš senų laikų išliko lotyniška žodžio „Christus“ gen. sg. forma.

¹³ *Dictionarium trium linguarum in vsam studiosae iuuentutis*, auctore Constantino Szyrvid, Vilnae: Typis Academicis Societatis Iesu, 1677.

Phrygia, ae f / ἡ Φρυγία, aς – Frigija							
<i>Frigioje:</i>	Vilentas 1579	<i>Prigios:</i>	Daukantas 1846a	<i>Prigā:</i>	Valančius 1862	<i>Prigioje:</i>	Mūcėjimų knygos 1834
<i>Phrygijos:</i>	Bruožis 1900	<i>Frigija:</i>	Dubas 1923; Vosylius 1928; Kultešis 1929; Ralys ir kt. (Šilkarskis) 1930; Šidiškis 1936; Ralys 1937 et al.	<i>Frygija:</i>	Dumčius 1988; Zabulis 2007; Zabulis 2009;		
Titus, Ἰ m – Titas							
<i>Titus:</i>	Bretkūnas 1591 et al.	<i>Titus, Titus:</i>	Daukša 1595; Mūcėjimų knygos 1834; Orantas 1843; Daukantas 1846b; Ivinskis 1877; Mažasis katekizmas 1882; Keleivis 1887	<i>Titusas, Titusa:</i>	Bythner 1701	<i>Tytus, Tytusa:</i>	Tatarė 1851; Aukso altorius 1843; Didinskis 1852
Crēta, ae (-ē, ēs) f / ἡ Κρήτη, ης / Κρήτη, ης – Kretā							
<i>Kreta:</i>	Bretkūnas 1591; Keleivis 1887; Bruožis 1900; Talmantas 1930; Račkauskas 1935; Šilkarskis 1938 et al.	<i>Krēta, Krētos:</i>	Bythner 1701; Dilytė 1993	<i>Krēto:</i>	Šimelpenis 1755	<i>Krētj:</i>	Tatarė 1851
<i>Kretas, Kreto:</i>	Daukantas 1846a; Valančius 1861	<i>Krētė:</i>	Ralys 1921; Ralys ir kt. (Šilkarskis) 1930; Ralys 1937	<i>Krētā:</i>	Freijs 1902	<i>Krētė:</i>	Rukša 1965

Šiame amžiuje pasirodė pirmosios lietuvių kalbos gramatikos, turėjusios įtakos ir vardažodžių lietuvinimui. Danielius Kleinas¹⁴ raides <f>, <h> ir <x>, nors ir įtraukęs į abėcėlę skliausteliuose, atmetė kaip lietuvių kalbos fonologinei sistemai svetimas ir rašyboje nereikalingas. Į Kleino abėcėlę visai nepateko tik raidė <q>. Kristupo Sapūno gramatikoje *Compendium grammaticae Litvanicae*, išleistoje Teofilio Šulco (1673), nėra raidžių ch, f, h, ir jos niekaip neaptariamos, matyt, dėl to, kad lietuvių kalba neturi jomis reiškiamų garsų. Šioje gramatikoje, pavyzdžiui, graikiškas vardas *Sophia* sulietuvinintas į formą *Sape*, tai yra nelietuviškas trumpasis o pakeistas balsiu a, o pučiamasis priebalsis – sprogstamuojū¹⁵.

XVIII a. Prūsų Lietuvoje kilo judėjimas dėl lietuvių kalbos gryninimo, nes bažnyčiose ir raštuose buvo vartojama svetimžodžiais užteršta ir žmonėms nesuprantama lietuvių kalba. Diskusijos pradininkas Mykolas Merlinas reikalavo visiems vardažodžiams pridėti lietuviškas galūnes, nes didžiąją religinėje literatūroje vartojamų vardažodžių dalį sudarė hebrajiški vardai, iki tol dažnai paliekami be galūnių. Merlino idėjoms pritarė Pilypas Ruigys ir W. Haacas, o Jonas Jokūbas Kvantas paskleidė jas visame Karaliaučiaus krašte. Ruigys siūlė nevertoti f, h, ch, nes lietuvių kalba tokių garsų neturinti. Jis rašė¹⁶: *Grykonų žemė, Italia, Rymas, Grykėnas, Rimionas*, teikė moteriškas formas *Grykonka, Rymionka, Pilyppėnai* (Filipų gyventojai). Vis dėl-

to traktate *Betrachtung der Littauischen Sprache* (1745) jis siūlė palikti abėcėlėje f ir h, nes jos reikalingos svetimžodžiuose, be to, plečia lietuvių akiratį (*RgB* 1745, 79). Kvantu raštuose¹⁷ randama *Grykonai, Rymionai, Korintionai, Penicia* (Foinikija), *Augustus Ciesorius Rymionis, Egyptėnai, Puteolai*. Didžiojoje Lietuvoje kalbos gryninimo idėjos neplito, čia vardažodžiai buvo pateikiami įvairiai, bet visiems autoriams darė įtakos lenkų kalba. Čia randamos tokios graikiškų ir lotyniškų vardų formos: *Albinas, Alexandras, Benedyktas, Efeza, Etna, Felixas, Filippas* (ir *Filipas*), *Gaiuszas, Helenas, Juliuszas, Klaudiuszas, Korneliuszas, Klemensas, Leonas, Neronas, Nikodemus, Oktawionas, Oto Ciesorius, Wiktoras* (ir *Wiktorius*), *Rymas*.

XIX a. Prūsų Lietuvoje tebebuvo juntama Kvantu įtaka, ten f, h, ch buvo lietuvinama: *Pilyppas, Plavijus, Aprika* ir pan. Kiti vardai rašyti taip: *Rymas, Tracia, Grykonia, Grykonai, Traians, Wespazians, Aristidas, Jupiteras, Appians, Sylwans, Apollas*. Vardai *Julius, Tacitus, Plynius Sekundus, Germanikus, Antonius, Romulus, Markus Aurelius, Lucius* buvo priskirti *u* kaitybos kamienui, *Astiasis* – *i* kaitybos kamienui, *Seneka, Nerwa, Kalygula* – *o* kaitybos kamienui, *Agrippine, Selene* – *ė* kaitybos kamienui. Frydrichas Kuršaitis 1844 m. įvedė minkštumo ženklą *i*: *Ciecorius Otto*. Kuršaičio laikraštyje „Keleivis“¹⁸ vokiečių kalbos įtakoje

¹⁴ *Grammatica Litvanica* primum in lucem emendata a M. Daniele Klein, Regiomonti: Typis et sumptibus Johannis Reusneri, CIO. IOC. LIII [1653].

¹⁵ Dumčius, *op. cit.*, 284.

¹⁶ *Das Neue Testament Unsers Herrn Jesu Christi: Deutsch und Littauisch, von neuen übersebet und... ausgefertiget ... von Johann Jacob Quandt... ; [parengė Pilypas Ruigys, J. J. Kvantu dedikacija] Königsberg: Verlegts Christoph Gottfried Eckard, 1727.*

¹⁷ *Trumpas ir prastas Iszguldimas wissų nedelės ir szwentu Dienu Ewangeliu... : Klausimais ir Atsakimais sutaisytas / [Christianas Langhanzenas]; [pratarmę parašė J. J. Kvantas]; isz wokiskzos į lietuwiszką kalbą perstatytas ir pagatawytas [A. H. Pilgrimo ir P. Ruigio], Karalauczujė: [Hartungo sp.], [1750].*

¹⁸ Fridrikis Kuršaitis, *Keleiwis* isz Karaliaucziaus Broliams Lietuwininkams zinės parneszas nuo 1849 m., Karaliaučius.

rašoma *Neapelis, Konstantonpelis, kalnas Wesuw*, nekaitoma *Mars* ir *Juno*. Liudviko Rėzos pasakėčiose¹⁹ randame *Aisopas, Merkuriuszas, Grykonai, Delpai*. Nuo šio amžiaus vidurio vietoje *Grykonai* Mažonoje Lietuvoje dažniau pradedama rašyti *Grykai*. Didžiosios Lietuvos religinėje raštijoje rašoma: *Telesforas, Hyginas, Fabionas, Chryzostomas, Juliuszas, Teodorius, Filipas, Pius, Feliksas, Cezaras, Egiptas, Ciesorius Rimo, Apollo* (nekaitoma forma), *Atėnos, Koryntas, Efezas, Jupitras, Neapolis*. Antano Tatarės raštuose²⁰ pavartota daug lenkų kalbos įtakoje atsiradusių formų: *Rymas, Cyrusas, Titusas, Platonas, philozopas Greku*. Juozapas Giedraitis²¹ pateikė tokias kilmėvardžių formas: *atėniečiai, makedoniečiai, tessaloniečiai, Rimionis, Arabionis, Grekai*. Kajetono Nezabitauskio knygelėje apie bites, išverstoje iš lenkų kalbos²², randamos formos *Herkulesas, Pliniuszas, Bachusas*. Antanas Klementas vartoja *Minerwa, Rims, Efezus, Praxitels, Aurora, Kloja* (Chloja), *Pilipas, Platons, Kupidas, Zepfiras*. Dionizo Poškos žodyne²³ pateikta *Alexandras, Apoli-*

nas, Rimas, Rimionas (ir *Rimionis*), *Persas, Grekas, Homer's, Pegazas, Bachusas, Tebay, Scytai, Tyras, Minerwa, Praxyteles, Marsus* (u linksniuotė), *Jupiteras, Neptunas, Wenerė, Kupidinas*.

Įsisiūbavus lietuvių nacionaliniam judėjimui, išryškėjo tendencija atsikratyti lenkiškų galūnių ir ieškoti savito vardu lietuvinimo būdo. Didelės svarbos turėjo Simono Daukanto veikla. Daukantas vengė priesagų -ošas, -ušas, -esas, -asas, laikė nelietuviškais f, h, ch raidėmis išreikštus garsus. Jis daugiausia vadovavosi lotynišku Viduramžių tarimu. Graikiškų ir lotynių vardu itin gausu jo vertimuose²⁴. Čia randame formas *Prigionis, Delpos* (Delfai), *Delpionis, Palernionis* (Falernietis) *Aprika, Aprikinis, Kersonesas, Omeras, Elespontas, Prigia* (Frigija). Vardai *Eso-pas, Pizistratas, Adimantas, Neptunas, Zenonas, Egiptas, Pylips, Plutarks, Edips, Korintas* yra *a* kaitybos kamieno. Gausu (*i*)u kaitybos kamieno vardu: *Atikus, Kornelius, Darius, Mardonius, Cyrus, Trasybulus, Patroklus, Olympiodorius, Pompeius, Antonius, Brutus, Romulus, Lukrecius, Katulus, Augustus, Nilus*. Priebalsinio kamieno vardus Daukantas perkelia į *a*, *u* arba *i* kaitybos kamienus. *Cimons, Apolinas, Maratonas, Lacedemonas, Strimonas, Amonas, Platonas, Cezaras, Katonas* priskirti *a* kaitybos kamieniui. Pliko kamieno

¹⁹ *Aisopas arba Pasakos: su pridejimu keltu nauju Pasaku / isz Grykonu kalbos pergulditos per D. L. J. Rhesa Karalaucczuję: iszspaustas ir parduodamas pas Augustą Artungą, 1824.*

²⁰ *Pamokslaj izminties ir tejsibes: iszguldineti priligimajis gabwocziu wisu amziu del Lietuwos wajkielu, Ispausti Suwalkuase: [A. Tatarės lėšomis], 1851.*

²¹ *Naujas Istatimas Jezaus Christaus Wieszpaties musu, Lietuwiszku lezuwui iszgulditas par Jozapa Arnulpa ... Giedrayti Wiskupa...Wilniuje: Izspaustas pas Kunigus Missionorius, 1816.*

²² *Surinkimas Dasekimu par Mokintus Žmonias, senowias amžiose tikray daritu apej bytes, par kunigo Kluko Kanauniko Kruzwickojo metuose 1780 Warszuwoje lenkiszky yszdrukawotas, yr diel lenku yszdotas; o dabar pirmo siki ant lezuwio Letuwiszkay-Zemaytiszko, par kunigo Cypriono Juzapo Niezabitauski Kanauninko Minskojo, Prabaszczui Welonos pargulditas, Wilniuje: drukarnioy ant uliczios Sto Jono, po N. 431 [B. Noimano spaustuvė], 1823.*

²³ *Dionizas Poška, Lenkiškai lotyniškai lietuviškas žodynas, 2 t., LLTI rankraštynas, R-888,889.*

²⁴ *Epitome historiae sacrae / C. F. Lhomond; [parengė Simonas Daukantas], Petropoli: [K. Hincės sp.], 1838; Giwatas Didiuju Karvaidu senowes suraszę Lotiniszky Kornelius Nepos. Iszguldę isz Lotiniszkos i Letuwiszką kalbą J. Dewinakis [Simonas Daukantas], o apskelbę Ksaweras Kanapackis, Petropilie: Spaudinie pas C. Hintze, 1846; Pasakas Phedro iszguldę isz Lotiniszkos kalbos i Žamajtiszką Motiejus Szauklyš [Simonas Daukantas], o apskelbę Ksaweras Kanapackis, Petropilie: Išspaustas pas E. Pratzta, 1846; Simonas Daukantas, *Vertimai ir sekimai*, tekstus parengė B. Vagnagienė, sudarė, įvadą ir paaiškinimus parašė V. Merksys, Vilnius: Vaga, 1984.*

vardai *Hannibal* ir *Hamilcar* priskirti i linksniuotei: *Anibalis*, *Amilkaris*, tam pačiam kaitybos kamienui dažnai atitenka ir vardai, originale turintys galūnę -es: *Temistoklis*, *Milciadis*, *Artakseksis*, *Euripidis*, *Parnabazis*, *Alcibiadis*, *Tissapernis*, *Sokratis*, *Kalistratis*, *Mitridatis*. Dauguma graikiškų ir lotyniškų a kaitybos kamieno vardų linksniuojami pagal lietuviškas o arba a linksniuočių paradigmas: *Pelopida*, *Galba*, *Cina*, *Sula*, *Juba*, *Epaminondas*, *Kalias*. Moteriškos giminės vardai atiteko (i) o kaitybos kamienui: *Sardės*, *Attika*, *Termopilės*, *Euridikė*. Miestų gyventojų ir tautų atstovų vardai tokie: *Grekonys*, *Ate-nionys*, *Rimionys*, *Trakionys*, *Armenionys*, *Macedonys*, *Korintyonys*. Patronimams Daukantas suteikia lietuvišką patronimų priesagą -aitis: *Milciades Cimonajtis Ate-nionis*; *Temistokles Neoklajtis*; *Aristides Lysimakajtis*. Nors Daukanto graikiškų ir lotyniškų vardų lietuvinimas nėra absoliučiai sistemingas, esama įvairavimo ir eksperimentavimo, bet vis dėlto vyrauja taisyklingumo įspūdis, autorius stengiasi laikytis nusistatytų taisyklių.

Daukanto principus perėmė Motiejus Valančius, nors ir ne visai nuosekliai jų laikydamasis. Jo raštuose²⁵ randami tokie vardai: *Antanas*, *Augustas*, *Wiktors*, *Pilips*,

²⁵ *Žemajtiu wiskupiste*, aprasze K. Motiejus Wolonczewskis, Wilniuj: Spaustuwieje Juozapa Zawadzki, 1848; *Istorije szwenta Senoje Istatima: Nu sutwierima pasaules lig užgimima Kristaus Wieszpatis*, [Motiejus Valančius] Wilniuj: Spaustuwieje Jozapa Zawadzka, 1852; *Žiwatas Jezaus Kristaus Wieszpatis musu, arba Istorije Naujoje Istatima...*, [Motiejus Valančius], Wilniuj: spaustuwiej A. Dworcziaus, 1853; Motiejus Valančius, *Žiwataj szwėtuju*, Wilniuj, Kasztu ir Spaustuwieje Jozapa Zawadzka, 1858; Motiejus Valančius, *Žiwataj szwėtuju tu kuriu Wardajs žemajczej už wis gieb wadinties*, Wilniuj: Kasztu ir Spaustuwi Jozapa Zawadzka, 1861; Motiejus Wolonczauskis Wiskupas, *Prade ir iszsiplietimas kataliku tikiema*, Wilniuje: Kasztu ir spaustuwiej Juzupa Zawadzkie, 1862.

Dionizus, *Zopia*, *Benedikts*, *Portunats*, *Piusas*, *Prigia*, *Plorus*, *Plawius*, *Paustina*, *Telesporas*, *Euprozine*, *Eustakius*, *Aprika*, *Peliksas*, *Egiptas*, *Ciecorius*, *Antigonas*, *Domicionas Neronas*, *Adrianas*. Randama lenkiškų formų: *Maryusz*, *Krescenciuszas*, *Asklepiadesas*, *Wirgiliusz*, *Swetoniuszas*, *Tacytas*, *Tyberiuszas*, *Jowiszas*, *Lyzysz*, *Rimas*. Miestų gyventojai ir tautų atstovai gavo tokius vardus: *Greikai*, *Rimionis*, *Partai*, *Scitai*, *Gotai*, *Persai*, *Baktarai*. Valančius, kitaip nei Daukantas, daugumą vyriškos giminės vardažodžių priskiria a kaitybos kamienui, o galūnę -ius turinčius vardus (*Eugenius*, *Demetrius*, *Apolonius* ir pan.) linksniuoja u linksniuote. *Kaligula*, *Nerwa*, *Karakala* priskirti o kaitybos kamienui. Daukanto ir Valančiaus rašyba darė įtakos vėlesnei tiek religinei, tiek pasaulietinei literatūrai.

Naujas revoliucingas etapas prasidėjo, išėjęs Jono Basanavičiaus „Aušrai“. Šio leidinio redaktoriai ir autoriai nesidairė nei į vokiečių, nei į lenkų kalbą, bet žiūrėjo antikinių formų originalo klasikinių laikų tarimo ir rašybos, kai kur darydami nuolaidų liaudiškam tarimui. Graikiškų vardų jie ne-lotynino. „Aušroje“ pateikti tokie vardažodžiai: *Aigyptas*, *Graikija*, *Skitija*, *Trakija*, *Makedonija*, *Palaistina*, *Kserksas*, *Livijus*, *Plinijus*, *Kaisaras* (Cezaris), *Ksenofontas*, *Homėras*, *Aiskylas* (Aischilas), *Aristotelis*, *Strabonas*, *Markas Tulijus Kikeronas* (Ciceronas), *Aurora*, *Rimėnai*, *Hėrodotas*, *Hesiodas*, *Ksenopontas*, *Eneida*, *Sparta*, *Tiberis*, *Ilisas*, *Aigijos mares* (Egėjo jūra), *Antoninas Pijus*, *Atėnai*, *Strabonas*, *Augustas*, *Kaligula*, *Vesta*. Tautų pavadinimai irgi vedami iš antikinių kalbų: *aigyptėnai*, *graikai*, *painikai* (foinikai), *karai*, *kilikai*. Kituose Basanavičiaus veikaluose randami tokie vardažodžiai: *Maiandras*, *Tuky-*

didis (kilmininkas *Tukydidžio*), *Mykėnai*, *Adyseus* (Odisejas), *Lakedaimonas*. Kitas vardų originalo formų pateikimo krypties šalininkas buvo Jonas Šliūpas. Jis įvedė į vartoseną vardą *Roma*, vartojo vardažodžius *Aigypas*, *Horatijus*, *Apollonas*, *Hestija*, *Charybdis* (kilmininkas *Charybdies*), *Junona*, *Venera*, *Epikuras*, *Lucretius*, *Leukippas*, *Tiberijus* (kilmininkas *Tiberijaus*), *Aigina*, *Ainėjas*, *Mykėnė*, *Athėnė*, *Aphroditė*, *Hērė*, *Pheidippas*, *Bojotija*, *Podaleirius*, *Odysseus* (kilmininkas *Odysseus*), *Aischylos*, *Hēphaistos*, *Phajakija*, *Ainejadai*, *Ptolemajus*, *Phokaja*. Tautų pavadinimai *aithiopai*, *phoinikai* irgi paimti iš antikinių kalbų. Šliūpas vyriškos giminės vardažodžius priskiria *a* kaitybos kamienui (*Homēras*, *Homēro*), bet turinčius galūnę *-ius* lotyniškus vardus linksniuoja *u* linksniuote (*Vergilius*, *Vergiliaus*). Moteriškos giminės graikų ir lotynų kalbų *a*-kamienius vardus linksniuoja pagal *o* arba *ė* kaitybos paradigmas (*Abdēra*, *Abdēros*; *Hekabē*, *Hekabēs*), o turinčius galūnę *-is* priskiria *i* kaitybos kamienui (*Artemis*, *Artemies*, *Thetis*, *Theties*).

Nors ir Basanavičiaus, ir Šliūpo antikinių vardų rašyboje esama tam tikro neuoseklumo, bet šių dviejų vyrų pastangas ir ryžtą sunku pervertinti: jie geriausiai pajuto ir suvokė pažangiausius (originalo rašyba pagrįstus) antikinių vardų darybos bei lietuvinimo principus, o puolami ir kritikuojami atkakliai juos gynė. Turėjo ne tik priešininkų, bet ir šalininkų bei sekėjų. Šalininkai buvo Amerikoje knygas apie antikinę istoriją ir kultūrą leidę lietuvių vertėjai ir autoriai Antanas Milukas, J. Andžiulaitis, A. Baceviče, Stasys Matulaitis, o Lietuvoje Basanavičiaus ir Šliūpo idėjoms pritarė Petras Vileišis, Augustinas Janulaitis, „Varpo“ autoriai. Visiems jiems

kai kada gal stigo atidesnio žvilgsnio į savo rašinius ar galimybių pasitikrinti originalo formas, tad ne visada pavykdavo laikytis taisyklių, ir dabar galima pastebėti formų margumo, tačiau originalių antikinių formų perteikimo idėja nežuvo, ji nuolatatos buvo bent dalinai realizuojama. Šalia egzistavo ir priešinga kryptis. Juozas Adomaitis Šernas vartojo tik sulotynintas graikiškas formas (*Heziodas*) ir lenkų bei rusų kalbos įtakoje atsiradusias formas (*Rymas*, *Gerkulesas*, *Iszpania*). Silvestras Gimžauskas rašė *Plutarkas*, *Erodotas*, *Lukrecijus*. Gausi religinė literatūra į Basanavičiaus ir Šliūpo idėjas nekreipė dėmesio. Čia ir toliau tęsėsi lenkiškų ir lotyniškų formų tradicija (*Juliuszas*, *Bonifaciuszas*, *Astijagesas*, *Rymas* etc.), ir tik retsykiais šen bei ten šmėstelėdavo vienas ar kitas antikinių originalą atspindintis vardas.

Po lietuviškos spaudos draudimo

XX a. pradžioje pasibaigus spaudos draudimui tam tikras graikiškų ir lotyniškų vardažodžių lietuvinimo procesas vis dėlto pamažu vyko ir religinėje literatūroje: buvo atsakyta lenkiškų priesagų, kai kurie autoriai šen bei ten pavartodavo ir Basanavičiaus su Šliūpu rekomenduo-tų formų. Kleopas Jurgelionis, 1911 m. „Ateities“ žurnalo šeštame ir septintame numeriuose paskelbęs straipsnį apie lietuvių kalbos žodžių, taip pat ir skolinių, rašybą, siūlė tiek graikiškus, tiek lotyniškus žodžius lietuvininti, remiantis klasikinio laikotarpio tarimu.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę, kultūros gyvenimas suaktyvėjo. Buvo leidžiama įvairių filosofijos, meno istorijos darbų, klasikinių kalbų vadovėlių, verčiami svarbiausi graikų ir romėnų autorių kūriniai,

rašomos recenzijos, diskusiniai straipsniai tiek lietuvių kalbos rašybos, tiek graikiškų ir lotyniškų vardažodžių lietuvinimo temomis. Kadangi Jonas Jablonskis pasisakė už raidžių f, h, ch įvedimą į lietuvių kalbos abėcėlę²⁶, motyvuodamas tuo, kad lietuviai šiuos svetimus garsus geba išarti, ir paprasti žmonės juos vartoja skoliniuose, tai po tam tikrų diskusijų šios raidės buvo įteisintos. 1933 m. Antanas Salys, Pranas Skardžius ir Jurgis Talmantas paskelbė lietuvių kalbos rašybos projektą²⁷. Kadangi jo autoriai kitų tautų tikrinius vardus siūlė rašyti prie originalo kamieno pridėdant lietuvišką galūnę (*Chamberlainas, Liverpoolis, Stresemannas* etc.), tai ir antikiniams vardams taikė tą pačią taisyklę: *Homėras, Aischilas, Oidipas, Periklis, Platonas, Apollonas, Marcus, Terentijus, Horatijus, Sulla* etc. Nors projektas jokios institucijos nebuvo patvirtintas ar priimtas, bet, be abejo, vertė kultūros leidinių autorius, vertėjus, žurnalistus atkreipti dėmesį į originalo formas. Ištikimi originalo rašybos ir tarimo principui Basanavičius su Šliūpu toliau rašė *Filipas, makedonai, Priėnė, Apollonas, Kupidonas, Marathonas, Heraklis, Mercuras, Tychė, Nemesis* (kilmininkas *Nemesies*), *Daidalius* (kaip *Grigalius*), *Aigajų marios, Pompėjų mies-*

tas, Eukseinas, Potidaja, Alkibiadis, Hadis, Themistoklis, Sophoklis, Dėmokritas, Aristophanis etc.

Antikinių vardų lietuvinimo problema sulaukė atgarsio 1937–1938 metais spaudoje įsiplieskusioje karštoje diskusijoje dėl svetimų žodžių vartosenos lietuvių kalboje. Klasikinės filologijos specialistai bei vertėjai (Aleksys Churginas, Francas Brenderis, Ričardas Mironas), susitelkę kultūrinuose mėnraščiuose „Vairas“ ir „Židinys“, aštriai kritikavo žurnale „Gimtoji kalba“ rašiusius konservatyviai nusiteikusius kalbininkus bei kalbos puoselėtojus (Praną Skardžių, Vydūną), prikišdami jiems per didelį purizmą, norą išguiti iš lietuvių kalbos tarptautinius žodžius ir kalbinio išsprusimo stoką²⁸. Mūsų temai šiame kontekste aktualiausi VDU profesoriaus Prano Brenderio straipsniai apie svetimų vardų lietuvinimą²⁹, kuriuose jis parodo antikinių vardų rašybos bei tarimo įvairovę kitose Europos kalbose ir siūlo ieškoti kompromiso tarp svetimavimo originalo formos išsaugojimo ir jo pritaikymo savos kalbos vartosenai: „Svarbu pabrėžti kompromisinį svetimų tikrinių vardų savoje kalboje vartojimo būdą. Reikia suderinti dvi priešingas tendencijas, du priešingus

²⁶ Spaudos draudimo laikais išleistoje gramatikoje (*Lietuviškos kalbos gramatika: Rašytojams ir skaitytojams vadovėlis*, Parašė Petras Kriaušaitis, Tilžėje: Spauzdinta pas Otto v. Mauderode, 1901) Jablonskis kalba tik apie raides f ir ch, o Nepriklausomybės laikų gramatikoje (Rygiškių Jono *Lietuvių kalbos gramatika*, Kaunas: „Švyturio“ bendrovės leidimas, 1922) rašo: „Be tų raidžių, mūsų vartojamos svetimiams žodžiams dar f, h, ch.“ Abi gramatikos cituojamos iš: Jonas Jablonskis, *Rinktiniai Raštai*, Sudarė J. Palionis, t. I–II, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1957, t. I, 63, 185.

²⁷ „Rašybos reformos projektas“, redakcinė komisija: A. Salys, Pr. Skardžius, J. Talmantas, *Židinys*, 1933, Nr. 5–6, 499–516.

²⁸ A. Churginas, „Du frontai“, *Vairas*, 1937, t. XXI, Nr. 9, 19–32; R. Mironas, „Pabiros“, *Vairas*, 1937, t. XXI, Nr. 10, 178–180; R. Mironas, „Mūsų kalbos gyvėjimas“, *Naujoji Romuva*, 1937, Nr. 29–32; R. Mironas, „Kritika ir kalbos monopolis“, *Literatūros naujienos*, 1937, Nr. 6; A. Churginas, „Dar apie „Gimtąją Kalbą“ ir jos metodus“, *Vairas*, 1937, t. XXI, Nr. 11, 290–302; R. Mironas, „Tiesos beiėskant“, *Vairas*, 1937, t. XXI, Nr. 12, 398–404; A. Churginas, „Trečias traktatas apie „Gimtąją kalbą“, kuriame pasakojama apie varną, sūrį, sapaliojimus, svetimų sąvokų kenksmingumą ir balsus, kurie rėkia iš pakampių“, *Vairas*, 1938, t. XXII, Nr. 1, 25–33.

²⁹ P. Brenderis, „Vardų sutautinimas“, *Židinys*, 1937, t. XXV, Nr. 3, 292–300; „Antikinių vardų lietuvinimas“, *Židinys*, 1938, t. XXVII, Nr. 3, 212–223.

nusistatymus: vardo individualumas ir todėl jo svetimumas turi būti saugojamas, o savos kalbos žodžių tarpe, su kuriais jis dažnai sintaksiškai derintinas, toks svetimumas tikrinis vardas turi prisitaikyti prie jos struktūros, jeigu norima, kad sakinio ir visuma būtų suprantama.“

Svarbus įvykis buvo 1921 m. Jeronimo Ralio išverstos Homero „Odisėjos“ pasirodymas³⁰. Joje randame tokius vardus: *Odisėjas, Poseidonas, Aigistas, Hermėjas, Zeusas, Zakintas, Faistas, Trasimedas, Eupeitas, Aigidvaldis, Ajantas, Euboja, Geraistas, Klitaimnestra, Lakedaimonas, Hefaistas, Eidotėja, Faifimas, Ajaja, Foibas* (ir sulotynintas *Febas*), *Ajolas, Lais-trigonai, Aisonas, Oidipas, Faidra, Mairė, Gaja, Seirenos, Eumajus, Ajetas, Neaira, Najados, Foinikai, Foinikija, Aitolai, Peirajus, Filomelaidas, Aisopas, Menoitijus, Afrodita, Demetra, Kipryda, Kirkė, Skilė, Hadas, Heraklas, Aidonė* etc. Esama ir Viduramžių lotynų kalbos tarimo padiktuotų vardų: *feakai, Atrydas, Kronydas, Tooza, Nauzitojas, Sizyfas, Mezaulijus, Tezėjus, Ktezipas, Teirezijus*, ar padarytų, remiantis graikų kalbos viduramžišku tarimu: *Elena, Eladė*. Moteriškos giminės vardai linksniuojami *o* arba *ė* kaitybos paradigma: *Troja, Ortigija, Heba, Palada, Amfitryta, Hera, Harpija, Kalipsė, Kirkė, Melantė, Kretė, Alkmenė, Euridikė*. Vyriškos giminės vardažodžius Ralys dažniausiai linksniuoja *o* kaitybos paradigma: *Heraklas, Telemachas, Laertas, Nestoras, Agamemnonas, Orestas, Atlantas, Olimpas, Priamas, Zefyras, Borėjas, Protėjas, Nelėjas, Pentėjas, Pelėjas*, bet kai kuriuos priskiria *u* kaitybos kamienui: *Menelajus,*

Antinojus, Ikarijus, Arkesijus. Tikriausiai rusiško vertimo įtakoje atsirado lietuviškos galūnės, pridėtos prie visos vienaskaitos vardininko formos: *Lesbosas* (bet yra ir *Lesbas*), *Chiosas, Argosas, Minosas*.

1937 m. Ralio vertimas buvo išleistas antrą kartą³¹. Jį redagavęs Vladimiras Šilkarskis ištaisė vertėjo dėl įvairių priežasčių padarytas klaidas, pašalino prie vardininko pridėtas galūnes (rašė *Lesbas, Argas* ir pan.), pridėjo tikrinių vardų sąrašą, kurį sakosi aptaręs su profesoriumi Francu Brenderiu, docentais Pranu Skardžiumi ir Antanu Saliu³². Kadangi buvo sutelktos žymiausių kalbininkų, geriausių dalyko žinovų jėgos, tai rezultatas išėjo puikus: galima tvirtinti, jog šios knygos vardažodžiai sutvarkyti pagal tam tikrą sistemą. Jos principai būtų tokie:

1. Visi graikiški dvibalsiai perteikiami lietuviškais dvibalsiais: *Aigistas, Eumajus, Hefaistas, Peisistratas, Oidipas* etc. Išimtis: *Sirenos*.
2. Graikų kalbos *sigma* perrašoma lietuviška *s*: *Aisonas, Sisifas, Aretūsa, Jasonas* etc. Išimtis: *Mūza*.
3. Graikų kalbos *dzeta* perteikiama junginiu *dz*: *Dzeusas, Dzakintas* etc.
4. Graikų kalbos *kappa* visur perrašoma *k*: *Kirkė, Skila, Kerberas, Kokitas* etc.
5. Graikų kalbos *theta* perrašoma *t*: *Tetida, Temida* etc.
6. Visur išlaikomos graikiškos geminatos: *Odissejus, Apollonas, Hippodameja, Hellada, Achilles, Ossa* etc. Išimtis: *Parnasas*.

³⁰ Homero *Odisėja*, vertė dr. J. Ralys, Kaunas: Švietimo ministerijos leidinys, „Varpo“ bendrovės sp., 1921.

³¹ Homeras, *Odisseja*, vertė J. Ralys. V. Šilkarskio įvadas ir komentarai, Kaunas: Švietimo ministerijos knygų leidimo komisijos leidinys, 1937.

³² *Op. cit.*, 347.

7. Dauguma vyriškos giminės vardų linksniuojami *a* linksniuote: *Telemachas, Femijas, Nausitojas, Helijas, Hermėjas* etc. Tik tuos vardus, kurie graikų kalboje turi galūnę -εός, Šilkarskis priskyrė *u* kaitybos kamienui: *Atrejus, Odissejus, Tesejus* etc.
8. Moteriškos giminės vardažodžiai linksniuojami pagal *o* arba *é* kaitybos paradigmą: *Atena, Ariadnė, Skila, Kirkė, Faidra* etc. Be to, šiam kaitybos kamienui priskirti tie moteriškos giminės vardai, kurių kamienas baigiasi dantiniu *d* (*Artemida, Irida, Briseida* etc.), taip pat ir tie, kurių graikiškos formos turi galūnę -o: (*Ina, Leta, Kalipsa, Melanta* etc.). Šilkarskis prisipažįsta, jog pastaruosius vardus esąs linkęs rašyti su galūne -oja (*Letoja, Inoja* etc.), bet buvęs priverstas nusileisti kolegoms³³.

Šis leidinys buvo labai reikšmingas: jis deklaravo rėmimosi graikų kalbos formomis nuostatą ir turėjo įtakos kitiems raštamams. Šilkarskis dar stipriau šių nuostatą įtvirtino, po metų išleidęs „Graikų literatūros istoriją“³⁴, kurios visi vardai sulietuvinoti remiantis tais pačiais principais.

Rėmimosi senosios graikų kalbos formomis nuostatų lietuvindami vardažodžius laikėsi ir kiti vertėjai. Platono veikalus vertęs Antanas Smetona³⁵ išlaikė graikiškus dvibalsius, nelotynino nei *sigmos*, nei *kappos*, *dzetą* visur perteikė junginiu *dz*, o *etą* – raide *é*: *Adeimantas, Aischinas,*

Dzeusas, Dzenonas, Kladzomėnai, Sisifas, Dėmodokas, Melėtas etc. Vertėjas išlaikė geminatas: *Simmijas, Hippijas* etc. Daugumą vyriškos giminės vardų Smetona priskyrė lietuviškam (*i*)a kaitybos kamienui: *Anitas, Patroklas, Chairefontas, Gorgijas, Amfipolis* etc. Moteriškos giminės vardai linksniuojami arba *o*, arba *é* linksniuotėmis: *Hera, Tetida, Poteidaja, Krėtė*. Antanas Rukša su Antanu Venclova, išvertę tris Sofoklio tragedijas³⁶, graikų kalbos raidę *etą* irgi perrašė *é* raide: *Hėra, Filoktėtas, Ėlektra, Ismėnė, Tėbai, Hėraklis, Polifėmas*. Vyriškos giminės vardus, turinčius galūnę -ής, priskyrė (*i*)a kaitybos kamienui: *Hermis, Heraklis, Sofoklis, Eteoklis* etc. Geminatos šiame vertime nevertamos.

Povilas Gaučys, išvertęs Aristofano „Debesis“³⁷, laikėsi panašių nuostatų. Jis išlaikė graikų kalbos dvibalsius (*Aigina, Aischilas, Feidipidas* etc.), daugumą vyriškos giminės vardų priskyrė *a* kaitybos kamienui (*Heraklas, Periklas, Megaklas* etc.), o mažesnę jų dalį linksniavo pagal *u* linksniuotę (*Pasijus, Melesijus, Trifonijus* etc.). Moteriškos giminės vardus linksniavo pagal *o* ir *é* linksniuotes: *Demetra, Euboja, Afroditė* etc.

Egzistavo ir kita kryptis. Tarptautinių žodžių žodyno sudarytojai ir redaktoriai laikėsi sulotynintų graikų kalbos vardažodžių principo: *Dedalas, Sirena, Meduza, Krezas* etc. Antikinę graikiškų vardų rašybos kryptį ignoravo kunigijos atstovai Adomas Dambrauskas-Jakštas, Maironis, K. Jasėnas, J. Šepetys. Įdomią nuostatą

³³ *Op. cit.*, 348.

³⁴ Vladimiras Šilkarskis, *Graikų literatūros istorija*, Kaunas: Humanitarinių mokslų fakultetas, 1938.

³⁵ Platonas, *Sokrato gynimasis teisme ir Kritonas*, iš graikų kalbos vertė Antanas Smetona, Kaunas: Švietimo ministerijos leidimo komisijos leidinys, 1935.

³⁶ Σοφοκλῆς, *Tragedijos: Karalius Oidipas, Oidipas Kolone, Antigonė*, vertė A. Rukša ir A. Venclova, Kaunas: Švietimo ministerijos knygų leidimo komisijos leidinys, 1939.

³⁷ Ἀριστοφάνης, *Debesys*, išvertė P. Gaučys, Kaunas: [s.n.], 1936.

buvo pasirinkęs filologas Merkelis Račkauskas. Ne tik lotyniškus, bet ir graikiškus vardus jis vedė iš lotyniško kilmininko kamieno: *Platonis, Kritonis, Solonis, Polikletis, Euklidis, Aristofanis, Euripidis, Ksenofontis*. Tokią poziciją kritikavo Alfredas Sennas³⁸, sakydamas, kad nei Jablonskis, nei Smetona tam nepitaria, ir siūlydamas rašyti *Platonas, Kritonas, Solonas, Polikletas, Euklidas, Aristofanas, Euripidas, Sofoklas, Ksenofontas*. Tad Račkauskas greitai šios nuostatos atsiskakė. Apskritai, grynos graikiškų vardų sulotyninimo krypties atstovų buvo nedaug. Dažniau tie autoriai bei vertėjai, kuriems darė įtakos lotynų, prancūzų, rusų, lenkų ar kitos kalbos, vartojo ir iš graikų kalbos išvestas, ir sulotynintas graikiškų vardažodžių formas.

Taigi, galima tvirtinti, jog pirmosios Nepriklausomybės epochoje graikiškų vardų lietuviniavimo principas remiantis originalu vyravo, ir jeigu laikai nebūtų pasikeitę, tikriausiai būtų visai įsigalėjęs. Lotyniškų vardų klasikinio laikų tarimo formos buvo retai vartojamos. Tik pavieniai autoriai rašydavo *Pisonas, Horatijus* ar pan., bet niekas nebuvo sugrįžęs prie Basanavičiaus su Šliūpu drąsiai siūlytų *Kaisaro* ar *Kikerono*. Vyravo viduramžiško tarimo suponuoti vardai.

Antikinių vardažodžių rašymo tendencijos sovietmečiu

Pokario pradžioje Lietuvoje sumažėjo klasikinės filologijos specialistų³⁹ ir vertimų iš

senosios graikų ir lotynų kalbų. Per pirmąjį sovietmečio dešimtmetį (1945–1955 m.) buvo išleistos tik dvi antikinės dramos ir vienas kitas lyrikos fragmentas, pasirodė keletas prozos kūriniai⁴⁰. Tiesa, kaip tik šis laikotarpis, maždaug iki 1960 m., yra vienas vaisingiausių Jono Dumčiaus vertimų tarpsnis, tačiau beveik visi jie liko rankraščiuose⁴¹. Tuo metu pradėdami leisti iš rusų kalbos versti vadovėliai, kuriuose antikinių vardų rašybai įtaką darė tų vardų formos rusų raštijoje⁴². 1946 m. iš rusų k. išverstame vadovyje „Senovės istorija“ (red. A. V. Mišulinas) kai kurie vardai rašomi pagal antikinį (*Euboja, Eukseinas, fajakai, Hefaiastas, Peisistratas* etc.), bet didesnė jų dalis – jau pagal rusų tradicijai artimesnį lotynizuotą Viduramžių tarimą (*Edipas, Eschilas, Fidijus, Scilė, ciklopai* etc.); vyriškos giminės vardažodžiai, besibaigiantys galūnėmis -ιος, -ius, priskiriami u kamienui (*Emilijus, Fidijus, Lisijus, Menelajus, Prometėjus, Orfėjus* etc.), o turintys baigmenį -κλῆς, gauna galūnę -as (*Heraklas, Temistoklas*); matyt, dėl rusų k. įtakos vartojamos formos su lietuviška galūne -as, prisegta prie vienaskaitos vardininko (*Aresas, Argosas, Haliso upė, Laurionas, Minosas, Vercingetoriksas* etc.).

vičienė, „Klasikinė filologija ideologijos gniaužtuose (1940–1953 metai)“, *Literatūra*, 2013, Nr. 55(3), 102; E. Ulčnaitė, „Marcelinas Ročka: klasikas ir lituanistas“, *Literatūra*, 2012, Nr. 54(3), 118–120.

⁴⁰ *Index operum Graecorum Latinorumque in Lituanicam linguam versorum*, <http://www.indexlituanicus.fvf.vu.lt>.

⁴¹ Audronė Kučinskienė, Alius Jaskelvičius, „Profesoriaus Jono Dumčiaus palikimas: nuo rankraščių iki skaitmeninės duomenų bazės“, *Vilniaus universiteto bibliotekos metraštis*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2015, 261–286.

⁴² Pvz., 1950 m. iš rusų k. buvo išverstas R. Giovagnoli romanas „Spartakas“. Romano vertėjai ne tik netaisyklingai vartoja, bet dėl rusų kalbos įtakos klaidingai transkribuoja kai kurias formas (pvz., *Herkulesas, Minosas, Samosas, Habinijus* vietoje *Gabinijus*).

³⁸ Alfred Senn, „M. Račkauskas. „Platono dialogas *Kritonis*“, *Tauta ir žodis*, 1926, 674.

³⁹ Iš Lietuvos į Vakarus pasitraukė V. Šilkarskis ir A. Rukša. L. Karsavinas, V. Sezemanas, A. Dambrauskas buvo ištremti į lagerius, K. Jokantas suimtas ir sušaudytas, dėl ideologinių motyvų iš Vilniaus universiteto pašalintas M. Ročka. Išsamiau žr.: N. Juchne-

Maždaug iki 1952 m. dar tęsiamos tarpukario antikinių vardų lietuvinimo tradicijos. Pirmasis sovietmečiu publikuotas antikinio kūrinio vertimas – Aischilo tragedija „Prikaltasis Prometėjas“ (vert. R. Mironas), išspausdinta 1947 m. Pasak Jono Dumčiaus, „šiam vertime vyrauja suantikintas vardų ištarimas“⁴³ (*Aigiptas, aitiopai, Cheironas, Dionisas, Hefaistas* etc.), o lotynizuotų formų vos kelios (*Etna, Medūza, Pretas* etc.). Graikiškus moteriškos giminės vardažodžius, besibaigiančius galūne -ῶ/-ώ, vertėjas perkelia į o kaitybos paradigmą, atstatydamas tarpbalsinį *j* (*Eratoja, Klejoja, Klotoja, Letoja*, bet *Io*). 1947 m. išleistame Erazmo Roderdamiečio veikale „Pagiriamasis žodis kvailybei“ (vert. M. Račkauskas) randame tokį pat šių daiktavardžių kaitymą: *Erata, Klėja, Letoja, Plutoja*. Šiame vertime šalia Viduramžių tarimą atspindinčių formų (*Alkėjas, Euklidas, Gėja, Horacijus, Krezas, Porcijus* etc.) vartojami ir antikine rašyba paremti vardai (*Aischilas, Bojotija, Busiridas, Faidra, Faidonas, Foibas, Sisifas* etc.); įvairių kamiengalių daiktavardžiai linksniuojami pagal *a* kaitybos paradigmą (*Alkėjas, Heraklas, Linkėjas, Odisėjas, Sofoklas, Temistoklas* etc.). 1947 m. išleistoje Plauto komedijoje „Dvyniai“ (vert. A. Churginas, red. M. Račkauskas) vyrauja lotyniškas Viduramžių tarimas (*Cibelė, Dalmacija, Eskulapas, Etolija, Klitemnestra* etc.), nors šalia pasitaiko pagal erazmiškąjį tarimą transkribuotų vardų (*Dejanėira, Hefaistas, Kilindras* etc.); kai kuriose formose išlaikomos geminatos (*Gelijus, Ellijus, Stillonas, Varronas* etc.)⁴⁴. 1948 m. išleistoje J. Ralio verstoje „Odisėjoje“, kaip ir prieškariniame 1937 m. lei-

dime, dominuoja antikinė graikiškų vardų rašyba (*Aigistas, aoidai, Faidra, Faistas, Foibas, laistringonai, Oidipas* etc.); vyriškos giminės daiktavardžiai su galūnėmis -ιος priskiriami *u* kamienui (*Agelajus, Amfiarajus, Lajus, Menelajus* etc.); moteriškos giminės vardai dažniausiai gauna galūnę -a (*Artemida, Charibda, Helada, Ina, Kalipsa, Kiprida, Leta, Palada* etc.), *dzeta* perteikiama junginiu *dz* (*Dzakintas, Dzeferas, Dzetas, Dzeusas*) ir t. t. Šiame leidime yra truputį daugiau lotynizuotų formų nei prieškariniame leidime (*Aretūza, egida, Egiptas, Eurimedūza* etc.). 1948 m. išleistame „Lietuvių kalbos rašybos žodyne“ nurodoma, kad antikiniai vardai „rašomi taip, kaip mūsų kalboje įprasti tarti“⁴⁵. Veikalo autoriams atrodo įprastas antikinis vardų tarimas, todėl žodyne dominuoja artima originalui graikiškų vardų rašyba (*Aischilas, Euboja, Haimonas, Oidipas, Tesėjas* etc.); šalia pasitaiko ir viena kita viduramžišką tarimą atspindinti forma (*Aristidas, Heraklitas, Laurencijus, Lucijus, Ptolemėjus* etc.); daug vyriškos giminės vardažodžių, besibaigiančių -ιος, priskiriama *u* kamienui (*Alkinojus, Menelajus, Ptolemėjus* etc.); žodyne pastebima tendencija graikiškus vardažodžius, besibaigiančius -κλῆς, -τέλης, rašyti su galūne -is (*Periklis, Sofoklis, Empedoklis*). 1949 m. išleistame Apulėjaus romane „Aukso asilas“ (vert. G. Jakelaitis) dominuoja viduramžiškasis tarimas (*Citeronas, chimera, Efezas, Izidė, Platėja, Ramnuzija* etc.), bet nemaža dalis rašoma pagal antikinį tarimą (*Aitolija, Bojotija, Eleusinas, Kentauras, Kerberas, Lakedaimonas* etc.); graikiški vardažodžiai, besibaigiantys -κλῆς, įgija galūnę -is (*Periklis, Eteoklis, Empedoklis*).

⁴³ Dumčius, *op. cit.*, 767.

⁴⁴ Dumčius, *op. cit.*, 769.

⁴⁵ *Lietuvių kalbos rašybos žodynas*, redagavo K. Lemchenas, Vilnius, 1948, 20.

Po 1950-ųjų metų Lietuvos spaudoje vis labiau ryškėja tendencija atsisakyti originalui artimesnės vardu rašybos ir pereiti prie rusų raštijoje vartojamų formų, dažnai sutampančių su Viduramžių formomis. 1951 m. pasirodo iš rusų kalbos verstas „Tarptautinių žodžių žodynas“, kuriame, kaip ir analogiškame prieškariu išleistame žodyne⁴⁶, vyrauja sulotynintos graikų kalbos formos (*Augijus, Bucefalas, Chrizipas, Cefėjas, Cerberis, Dedalas, Eleuzinas, Febas, Himenėjus, Jazonas, Mauzoliejus, Scilė, Sizifas* etc.). Šiame žodyne rusų kalbos įtakai reikėtų priskirti formas *Aresas, Erosas, Herkulesas, Talesas* etc. Pateikdami kokį nors antikinį vardą, leidėjai dažniausiai nurodo žiūrėti lotynizuotą šio vardo formą, pvz., *Oidipas* – žr. *Edipas, Kirkė* – žr. *Circėja, Hefaistas* – žr. *Hefestas* ir pan. Formos, atspindinčios senąjį antikinį tarimą, dažniausiai pateikiamos kaip nevertotinos. Tačiau, anot J. Dumčiaus, tarpukario ir sovietmečio pradžios lietuviškoje raštijoje buvo taip plačiai paplitęs „suantikintas ištarimas“, kad žodyno leidėjai buvo priversti nurodyti kaip pagrindines ir kai kurias antikinį tarimą atspindinčias formas⁴⁷ (pvz., *Graikija, Peisistratas, Leukipas* etc.).

Naujas periodas antikinų vardu lietuvinimo istorijoje prasidėjo 1952 m., kai leidyklos iškėlė antikinų vardu suvienodinimo klausimą. J. Dumčius nurodo, kad tuomet surengtose diskusijose išryškėjo trys pagrindinės nuomonės: 1) vieni kalbininkai pasisakė už erazmiškąjį antikinų vardu tarimą ir rašymą; 2) kiti labiau palaikė vardu rašybą, paremtą Viduramžių tarimu; 3) tretieji buvo linkę rašyti taip, kaip rašo

rusai⁴⁸. Kadangi rusų literatūroje taip pat nebuvo vienodos nusistovėjusios tradicijos, trečiosios nuomonės šalininkai labiau palaikė antrąją nuomonę negu pirmąją. Po 1952 m. leidžiamose knygos mažėja antikinų vardu, parašytų prisilaikant antikinio tarimo, ir didėja viduramžiško tarimo suponuotų formų. Tokia antikinų vardu rašybos tendencija išryškėja M. Račkausko ir E. Frolovo parengtame „Lotynų kalbos vadovėlyje“ (1952 m.). Jame vyrauja rašyba, paremta viduramžiškuoju tarimu (*Dionizijus, Euklidas, Febas, Fedras, Lacijus, Lakedemonas* etc.), nors dar pasitaiko ir antikinį tarimą atspindinčių formų (*Daidalas, Gaja, Oidipas, Oinomajus* etc.). Vėliau išleistuose lotynų kalbos vadovėliuose antikinio tarimo formų yra dar mažiau. 1952 m. išleistoje V. Sergejevo „Senovės Graikijos istorijoje“ leidėjai stengėsi priartinti antikinų vardu formas prie atitinkamų formų rusų raštijoje ir atsisakė rašybos, paremtos erazmiškuoju tarimu. Vadovėlyje randama daugybė formų, visiškai arba beveik visiškai sutampančių su viduramžiškomis (*Beotija, Cheronėja, Dedalas, Edipas, Eschilas, Festas, Klitenis, Klitemnestra, Meandras, Panatėnėjos, Polinikas, Ptolemėjai* etc.). Šalia jų vertėjai palieka ir kai kurias antikinį originalą atspindinčias formas (*Dionisas, Efesas, Euboja, Heraja, Likėjas, Moira, Peisistratas, Tainaras* etc.). Šiame vadovėlyje pasitaiko dėl rusų kalbos įtakos atsiradusių formų su galūne -as, pridėta tiesiog prie vardininko (*Androsas, Delosas, Farosas, Kososas, Lemnosas, Lesbosas, Rodosas* etc.). Tai daugiausia salų pavadinimai.

Antrajame pokario dešimtmetyje leidžiant vertimus iš senosios graikų ir lotynų kalbų ir vadovėlius, verstus iš rusų kalbos,

⁴⁶ Žr. *Tarptautinių žodžių žodynas*, sudarė K. Boruta ir kt., redagavo J. Žiugžda, Kaunas: Sakalas, 1936.

⁴⁷ Dumčius, *op. cit.*, 792.

⁴⁸ Dumčius, *op. cit.*, 765.

redaktoriai dažnai ištaisydavo antikines į vėlesnį tarimą atspindinčias formas. Taip buvo suredaguota Aischilo tragedija „Septynetas prieš Tebus“, išleista 1953 m. (vert. R. Mironas, red. J. Dumčius ir V. Bložė). Nors, kaip minėta, pirmojoje sovietmečiu išverstoje R. Mirono tragedijoje „Prikal-tasis Prometėjas“ vyravo vardažodžių for-mos, artimos graikiškam originalui, „Sep-tyneto prieš Tebus“ redaktoriai didžiąją dalį formų pakeitė pagal Viduramžių ta-rimą lotynizuotomis (*Egistas, Edipas, Es-chilas, Febas, Klitemnestra* etc.), šalia pa-likdami ir nemažai antikinių tarimą atspin-dinčių vardų (*Bojotija, Dionisas, Graikija, Polineikas, Proitas* etc.).

Tuo laiku vykę vertėjų nesutarimai su redaktoriais paskatino prof. J. Dumčių imtis didžiulio darbo – 1958 m. jis parašė disertaciją „Antikinių tikrinių vardų lie-tuvinimas“. Išsamiai ištyrinėjęs graikiškų ir lotyniškų vardažodžių lietuvinimo isto-riją ir susiklosčiusią tradiciją, J. Dumčius pasiūlė graikiškus vardus rašyti remiantis antikiniu, o lotyniškus – viduramžišku tarimu⁴⁹. Profesoriaus rekomenduojamos antikinių vardų formos pateiktos diserta-cijos pabaigoje pridėtame žodynyje, į kurį įtraukta daugiau nei tūkstantis vardažo-džių. Bet pasirodžius J. Dumčiaus diserta-cijai, to meto leidyklų redaktoriai neatsi-žvelgė į joje pateiktas išvadas, pasiūlymus ir rekomendacijas.

Baigiantis antrajam sovietmečio de-šimtmečiui, vis labiau įsigali tendencija at-sisakyti originalui artimesnės vardažodžių rašybos ir rašyti viduramžišku tarimu pa-grįstas formas. Kaip antikinių vardažodžių lietuvinimas pasikeitė per dešimtį metų, matyti palyginus du I. Tronskio „Antiki-

nės literatūros“ vadovėlio (iš rusų k. išver-tė L. Valkūnas) leidimus. 1951 m. išleis-tame vadovėlyje dar tęsiamos tarpukario antikinių vardažodžių rašybos tradicijos. Jame išlaikomi dvibalsiai (*Aigistas, Ais-chilas, Faidonas, Faidras, Foibas, Kli-taimnestra, Kroisas, Oidipas* etc.), priebal-sių geminatos (*Allekta, Allijus, Ammianas, Ammonas, Atta, Attalas, Ennijus, Katullas* etc.); nemažai graikiškų vyriškos giminės vardažodžių priskiriama *u* kamienui (*Akri-sijus, Alkajus, Atrėjus, Babrijus, Orfėjus, Tesėjus, Timajus*, bet *Charisijas, Nikijas, Pausanijas, Teirėsijas* etc.); moteriškos giminės daiktavardžiams dažniausiai pri-segama galūnė -a (*Alkestida, Didona, Eri-da, Kaliroja, Kalipsa, Palada* etc.); gana dažnai tarp dvibalsio nesudarančių balsių įterpiamas *j* (*Arijonas, Brizejidė, Danaji-dos, Fabijanas, Ilijada, Ilijonas, Lukijanas* etc.). Po dešimties metų 1961 m. šiame iš naujo išleistame vadovėlyje dvibalsius keičia monoftongai (*Edipas, Egistas, Es-chilas, Febas, Fedonas, Fedras, Klitem-nestra, Kresas* etc.), nebelieka geminatų (*Alekta, Alijus, Amianas, Amonas, Ata, Atalas, Enijus, Katulas* etc.); graikiškiems vyriškos giminės vardažodžiams dažniau-siai prisegama ne galūnė -us, bet -as (*Akri-sijas, Alkajas, Atrėjas, Babrijas, Orfėjas, Tesėjas, Timajas* etc.); moteriškos giminės daiktavardžiai dažniau gauna galūnę -ė (*Alkestidė, Didonė, Eridė, Kalirojė, Ka-lipsė, Paladė* etc.), tarp dvibalsio nesuda-rančių balsių neberašoma *j* (*Arionas, Bri-zeidė, Danaidės, Fabianas, Iliada, Ilionas, Lukianas* etc.).

Tendencija atsisakyti artimos origina-lui antikinių vardų rašybos pastebima ir sovietmečiu išleistuose lotynų k. vadovė-liuose. 1960 m. išėjusiam J. Dumčiaus, K. Kuzavinio ir R. Mirono vadovėlyje

⁴⁹ Dumčius, *op. cit.*, 835.

„Lotynų kalba“⁵⁰ rašoma *Dedalas, Dejanjra, Edipas, Egistas, Kiteronas, Klitemnestra, Lece demonas, Sifyzas* etc.; tų pačių autorių vadovėlyje „*Lectiones Latinae*“⁵¹, be jau paminėtų vardų, randame *Dionyzas, Dionizijus, Febas, Fidijas, Kyras* etc.

Šeštajame ir septintajame XX a. dešimtmetyje nenuosekli antikinių vardų rašyba įsigali tiek naujuose, tiek dar kartą išleistuose vertimuose. 1962 m. išleista tarpukariu versta Homero „*Iliada*“, o 1964 m. – „*Odisėja*“⁵². Tų leidinių redaktorius A. Dambrauskas atsisakė tarpukariu pradėjusios įsigalėti antikinių vardažodžių rašybos tradicijos. Jo redaguotame J. Ralio ir kitų prieškarinio vertėjų tekste atsiranda monoftongizuotos formos (*Edipas, Egi-onas, Egistas, Etrė, Fedra, Klitemnestra, Pretas* etc.)⁵³. Šalia šių formų vartojami ir vardai, kuriuose dvibalsiai išlaikomi (*Ajolas, fajakai, Hefaistas, Poseidonas* etc.). J. Ralio vertime buvusiems *u*-kamieniams daiktavardžiams pridedama galūnė -as (*Agelajas, Amfiarajas, Lajas, Mene-lajas* etc.), o moteriškosios giminės galūnė -a dažnai keičia galūnė -ė (*Artemidė, Charibdė, Heladė, Kipridė, Paladė* etc.). Redaktorių siekimas suniveluoti antikinių vardažodžių tarimą pastebimas ir 1963 m. išleistoje „*Graikų literatūros chrestomatijoje*“, kurią parengė erazmiškojo tarimo

ir rašymo šalininkai J. Dumčius ir L. Valkūnas⁵⁴. Kai kurie graikiški vardažodžiai chrestomatijoje pateikiami pagal erazmiškąjį (*Aigina, Aischinas, aitolai, Bojotija, Dionisas, Hefaistas, Jasonas, Kleistenis, Peisistratas, Sisifas* etc.), o kai kurie – pagal viduramžišką tarimą (*Atridas, Dedalas, Edipas, Egistas, Euklidas, Febas, Fedra, Ifigenija, lestrigonai, Tezėjas* etc.).

Antikinių vardų rašyba buvo aktuali problema ir lietuviams, gyvenusiems užsienyje ir vertusiems klasikinius tekstus. Ten vyravo kiek kitokios tendencijos, mažiau veikiamos rusų kalbos įtakos ir palaikančios prieškarinio tradicijas. Antai 1965 m. Bostone išleistoje Vergilijaus „*Enėjidėje*“⁵⁵ jos vertėjas Antanas Rukša laikėsi nuostatos rašyti „kas graikiška – graikiškai, kas lotyniška – lotyniškai“, t. y. rašyti graikiškus vardus remiantis antikiniu, o lotyniškus – viduramžišku tarimu. A. Rukšos vertime gana nuosekliai išlaikomi graikiški dvibalsiai (*aitiopai, Ajolas, Chimaira, Daidalas, Foibas* etc.) ir daiktavardžių kamienai (*Adonidas, Agidas* etc.); geminatos (*Anna*); nemaža dalis vyriškos giminės daiktavardžių priskiriama *u* kamienui (*Alfėjus, Anijus, Askanijus, Briarėjus, Kluzijus* etc.); *s* tarp balsių suskardinama (*Akrizijus, Anchizas, Aretūza, Azijus* etc.); lotynų kalbos vardažodžiuose prieš priešakinės eilės balsius *c* išlaikoma (*Celemna, Cerera, Cetegas* etc.), o kitose pozicijose rašoma kaip *k* (*Klitijus, Klu-*

⁵⁰ J. Dumčius, K. Kuzavinis, R. Mironas, *Lotynų kalba*, red. S. Kairiukštytė, Vilnius: Valstybinė politinė ir mokslinė literatūros leidykla, 1960.

⁵¹ J. Dumčius, K. Kuzavinis, R. Mironas, *Lectiones Latinae*, Vilnius: Vilniaus V. Kapsuko universiteto leidykla, 1969. Panaši antikinių vardažodžių rašyba ir vėliau išėjusiame vadovėlyje: J. Dumčius, K. Kuzavinis, R. Mironas, *Elementa Latina*, Vilnius: Mokslas, 1978.

⁵² Homeras, *Iliada*, vertė A. Dambrauskas, Vilnius: Vaga, 1962; Homeras, *Odisėja*, vertė A. Dambrauskas, Vilnius: Vaga, 1964.

⁵³ Monoftongizuotų formų yra daugiau „*Odisėjoje*“ (pvz., „*Iliadoje*“ dar rašoma *Andraimonas*, o „*Odisėjoje*“ – jau *Andremonas*).

⁵⁴ Kad L. Valkūnas stengėsi laikytis originalios graikiškų vardažodžių rašybos, aiškiai matyti iš jo išverstų antikinių romanų (*Longas, Dafnis ir Chlojė*, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1959; Charitonas, *Chairėjas ir Kalirojė*, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1959; Heliodoras, *Etiopiniai pasakojimai*, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1960).

⁵⁵ Publijus Vergilijus Maronas, *Enėjidė*, vertė Antanas Rukša, Bostonas, 1965.

encijus, Kluzijus etc.). Recenzuodamas šį vertimą lietuvių išeivis, klasikinės filologijos specialistas, Bogotos universiteto profesorius Juozas Zaranka kritikuoja vertėją už tai, kad jis nutolo nuo klasikinio lotynų kalbos tarimo, nes „Vergilijaus laikais *ae* ir *oe* buvo dvibalsiai, *c* visuomet tariama kaip *k*, *t* kaip *t* ir *s* – taip, kaip mūsų *s*“⁵⁶. Recenzentas siūlo būti arčiau originalo ir vietoje *Enējidē* vartoti *Ainējida*, vietoje *Anchizo* – *Anchisas*, vietoje *Arcecijaus* – *Arketijus*, vietoj *Cediko* – *Kaidikas*, vietoj *Cezario* – *Kaisaris* ir t. t. Dar po dešimties metų, recenzuodamas A. Rukšos išverstas Vergilijaus „Bukolikas. Georgikas“⁵⁷, J. Zaranka rašo: „Sveikintinas Rukša ir už tikrinių daiktavardžių išlaikymą artimoje originalui formoje [...]. Palyginant Rukšos ir Dambrausko vertimus, tuoj pat krinta į akis jų skirtumas, kurį galėtume trumpai išreikšti taip: pirmasis stengiasi priartinti lietuvių skaitytoją prie lotyniškojo originalo, o antrasis, atvirksčiai, bando Vergilijaus tekstą pritaikyti mūsų dienų kalbai“⁵⁸. Vergilijaus „Bukolikų. Georgikų“ vertime Rukša stengiasi išsaugoti originalo dvibalsius (*Aigonas, Aiglė, Cheironas, Haimas, Mainalas* etc.), vardažodžių kamienus (*Amarilidė, Dafnidas, Dulichijus, Melampodas* etc.), o A. Dambrauskas vadovaujasi sovietmečiu susiklosčiusia tradicija monoftongizuoti graikiškus dvibalsius (*Chironas, Eglė, Egonas, Hemas, Menalilas* etc.), sudarinėti formas iš vienaskaitos vardininko, neatsižvelgiant į vardažodžio

kamieną (*Amarilė, Dafnis, Dulichijonas, Melampas*)⁵⁹.

Vergilijaus „Georgikas“ išvertė ir kitas JAV gyvenęs lietuvis – poetas Alfonsas Nyka-Niliūnas⁶⁰. Prie vertimo pridėtame straipsnyje Nyka-Niliūnas kategoriškai pasisako prieš bet kokį bandymą kaip nors tvarkyti jau įsigalėjusias antikinių vardažodžių formas: „Ką nors keisti ir esamą tradiciją retroaktyviai guldyti į dabar sudarytų, tegu ir pagrįstų filologiškai, dėsnių Prokrusto lovą, viską drakoniškai sureguliuojant, būtų ne tik nelogiška, bet ir per vėlu“⁶¹. Būdamas formų įvairovės šalinininkas, vertėjas pasirenka „ausiai skambesnes formas“: *Alfėjus, Alkinojus, Likėjus, Orfėjus, Protėjus*, bet *Borėjas, Euristėjas, Tezėjas* etc.; vartoja formas, kuriose neišlaikytas daiktavardžio kamienas (*Acheronas, Eleuzis, Fazis, Laomedonas, Mecenas, Melampas* etc.) ar dvibalsiai (*Chironas, Febė, Kiteronas, Tenaras* etc.); intervokalinė *s* tai skardinama, tai ne (*Nesajė, Osa*, bet *Amfrizas, Piza, Tizifonė* etc.), rašoma *Cerberis*, bet *Kentauras*; kartais galūnė pridėjama prie vienaskaitos vardininko (*Trosas*) ir t. t.

Vienas produktyviausių antikinės literatūros vertėjų sovietinėje Lietuvoje buvo Antanas Dambrauskas. 1956 m. paleistas iš lagerio ir grįžęs į Lietuvą, jis vertė ir iš senosios graikų, ir iš lotynų kalbų. Jo vertimuose vyrauja viduramžiška antikinių vardažodžių rašyba. 1967 m. A. Dambrausko

⁵⁶ Juozas Zaranka, „Vergilijaus *Enējidē*“, *Aidai*, Brooklyn, N. Y., 1967, Nr. 10.

⁵⁷ Publijus Vergilijus Maronas, *Bukolikos. Georgikos*, vertė Antanas Rukša. Londonas, 1975.

⁵⁸ Juozas Zaranka, „Vergilijaus Bukolikos ir Georgikos Rukšos vertime“, *Aidai*, Brooklyn, N. Y., 1977, Nr. 8, 380–382.

⁵⁹ Vergilijus, *Bukolikos-Georgikos*, vertė A. Dambrauskas, Vilnius: Vaga, 1971.

⁶⁰ Publijus Vergilijus Maro, *Georgikos*, vertė A. Nyka-Niliūnas, Chicago: A. Mackaus Knygų Leidimo Fondas, 1984. Visus tris lietuviškus Vergilijaus *Georgikų* vertimus yra išsamiai tyrinėjusi ir lyginusi Dalia Dilytė straipsnyje „Vergilijaus *Georgikos* lietuviškai“, *Naujasis židinys*, 1993, Nr. 11, 17–27.

⁶¹ Publijus Vergilijus Maro, *Georgikos*, vertė A. Nyka-Niliūnas, Vilnius: Baltos lankos, 1997, 103.

išverstoje „Eneidoje“⁶² graikiški dvibalsiai monoftongizuojami (*Dedalas, Chime-
ra, Ejolas, etiopai, Febas* etc.), o tarpbalsinė s tai skardinama (*Donūza, Jazijas* etc.), tai ne (*Akrisijas, Anchisas* etc.). Ovidijaus „Metamorfozėse“ dažnesnės monoftongizuotos formos (*Chironas, Dedalas, Dejanira, Eolas* etc.), tačiau kai kada dvibalsiai išlaikomi (*Bojotija, Oinėjas* etc.); tarpbalsių j kartais įterpiamas (*Kajikas, Kajist-ras, Kalajidis, Tijestas* etc.), o kartais ne (*Deukalionas, Niobė, Tionė* etc.). Vėlyvos lotynizuotos vardažodžių formos vyrauja ir Dambrausko išverstose Homero poemose⁶³. Daugelis vardų, kuriuose J. Ralys išlaikė dvibalsius, Dambrausko vertime jau monoftongizuoti (*Edipas, Egistas, Etolija, Febas, Fedra, Festas, Gerestas, Klitemnestra, Lakedemonas, lestrigonai*; bet pagal tradiciją dvibalsiai išlaikomi varduose *Hefaistas, Taigetas, Peisandras* etc.). Kita vertus, priešingai nei Ralys, Dambrauskas neskardina tarpbalsinės s (*Nausitojas, Sisi-fas, Teirėsijas, Tesėjas, Toosė* etc.), išlaiko dz (*halidzonai, Dzakintas, Dzelėja, Dzetas*, bet *amazonės, Zefyras*); įvairių kamienu vyriškos giminės vardažodžius A. Dambrauskas dažniausiai linksniuoja o linksniuote (*Amfiarajas, Antiklas, Eumajas, Ifiklėjas, Menelajas, Minojas* etc.); dažniau nei J. Ralys prie moteriškos giminės vardų prideda galūnę -ė (*Artemidė, Charibdė, Danaė, Heladė, Kalipsė, Kipridė, Létonė, Paladė, Prokridė* etc.); vardažodžių kamienai paprastai išlaikomi, bet „Iliadoje“

randamos netaisyklingos formos *Alkestė, Atonas*, „Odisejoje“ – *Dulichionas*.

Panašiai antikiniai vardai perteikiami ir A. Dambrausko verstose Sofoklio tragedijose ir Aristofano komedijose, taip pat J. Dumčiaus išverstuose kūrinuose (Aischilo „Orestėjoje“, Herodoto „Istorijoje“, Platono „Valstybėje“, Menandro „Bambeklyje“ ir kt.). Žinant J. Dumčiaus nuostatas, kaip reiktų lietuviškai rašyti antikinius vardus, nekyla abejonių, kad redaktoriai smarkiai redagavo jo vertimus, siekdami pakeisti originalias graikiškų vardažodžių formas lotynizuotomis. Tačiau tai buvo daroma ne visada nuosekliai. Paradoksali situacija susiklostė J. Dumčiaus parašytame senosios graikų kalbos vadovėlyje „Graikų kalba“. Jame, kaip teigia pratarinė filologijos redakcijos vedėjas Antanas Balašaitis, „kai kurių terminų ir tikrinių žodžių formos pakeistos plačiau vartojamomis, dažnokai atsižvelgiant į „Lietuviškąją tarybinę enciklopediją“⁶⁴. Vadovėlio žodyne pateikiami originalūs graikiški vardai, o šalia nurodomi monoftongizuoti lietuviški atitikmenys (Αἰσχύλος – *Eschilas*, Δαίδαλος – *Dedalas*, Κροῖσος – *Krezas*, Οἰδίπους – *Edipas* etc.); kartais lietuviškos formos rašomos su priebalsiu c vietoje k ar suskardintu z vietoje s (Κέρβερος – *Cerberis*, Σίσυφος – *Sizifas* etc.). Šiame žodynėlyje taip pat randame formų, kur dvibalsis išlaikytas (Ἀλκάϊος – *Alkajas*, Κιθαιρών – *Kitaironas*, Μαίανδρος – *Majandras*, Περίθωος – *Peiritojas*, Πεισίστρατος – *Peisistratas* etc.).

Nenuosekli antikinių vardų rašyba skatino lotynų ir senosios graikų kalbų specialistus ieškoti kriterijų, kuriais remiantis

⁶² Vergilijus, *Eneida*, vertė A. Dambrauskas, Vilnius: Vaga, 1967.

⁶³ Homeras, *Odiseja*, vertė A. Dambrauskas, Vilnius: Vaga, 1979; Homeras, *Iliada*, vertė A. Dambrauskas, Vilnius: Vaga, 1981. Tiek „Odisejoje“, tiek „Iliadoje“ vardai rašomi bemaž vienodai, skiriasi tik viena kita forma (pvz., „Odisejoje“ vartojamos formos *Jasonas, Ifiklas*, o „Iliadoje“ – *Jėsonas, Ifiklis* etc.).

⁶⁴ Jonas Dumčius, *Graikų kalba*, Vilnius: Mokslas, 1989, 4.

būtų galima lietuvininti antikinius vardus⁶⁵. Sprendžiant šią problemą, 1980–1990 metais daug iniciatyvos parodė Vilniaus universiteto Klasikinės filologijos absolventas redaktorius Visvaldas Butkus. Remdamasis prieškarinio tradicija, V. Butkus parengė antikinių vardų rašymo taisykles, kurios buvo apsvarstytos VU Klasikinės filologijos katedroje ir pateiktos Valstybinei Lietuvių Kalbos komisijai. 1984 metų nutarimu Nr. 10 Kalbos komisija leido vartoti originalias asmenvardžių ir vietovardžių formas mokslinėje ir informacinėje literatūroje. Šis Komisijos sprendimas buvo pakoreguotas 1988 m. nauju nutarimu „Dėl senovės graikų tikrinių vardų transkripcijos“. Vienas pirmųjų leidinių, kuriame graikiški vardažodžiai pradėti nuosekliau rašyti su dvibalsiais, buvo Aleksandros Veličkienės parengtas „Antikos mitologijos žodynas“. Ruošiamas spaudai šio žodyno rankraštis buvo ne kartą svarstomas Lietuvių kalbos komisijoje. Artima originalui graikiškų vardų rašyba, ypač dvibalsių perteikimas, sukėlė karštą diskusiją⁶⁶ ir sulaukė didelio klasikinės filologijos specialistų palaikymo⁶⁷. 1995 m. minėtas žodynas buvo kalbininkų suredaguotas ir iš-

leistas. Jame mitiniai vardai išlaiko graikų kalbos dvibalsius (išskyrus *chimera*, *De-dalās*, *himenėjas* ir kt.); nežymimas balsių u, i ilgumas (išskyrus *Dioskūrai*, *Empūsa*, *Medūza*, *mūzos* ir kt.); s tarp balsių neskar-dinamas (išskyrus *Izidė*, *Medūza*, *mūzos* ir kt.); graikiškos kilmės varduose dažniau rašoma k (*Kerberas*, *Narkisas* etc.), lotyniškos kilmės – dažniau c (*Ancilė* etc.), lietuviškos formos sudarytos išlaikant vardažodžio kamieną; graikiški o-kamieniai vardai nekaitomi (*Ijo*, *Leto* etc.). Tačiau ne visos žodyno vardų rašymo taisyklės prigijo. Nė vienas leidėjas neperėmė lietuvių kalbos rašybai svetimo diakritinio ženklelio, žodyne rašomo ten, kur i nėra minkštumo ženklas, bet žymi trumpąjį balsį (*Amfi'onas*, *Amfitri'onas*, *Ni'obė* etc.). Vardažodžių rašybą apsunkino Kalbos komisijos reikalavimas sudaryti du lizdus (*Narkisas* – mitologinis personažas, *narcizas* – gėlė etc.). Trūkstant universalių kriterijų ir aiškesnių nuostatų, antikinių vardų rašymas ir toliau liko priklausomas nuo atskirų žmonių nuomonės ir nusiteikimo; buvo rašoma taip, kaip kam atrodė skambiau ar gražiau.

1995 m. pasirodė Manto Adomėno išversti Herakleito „Fragmentai“⁶⁸. Vertime vardažodžiuose išlaikomi graikiški dvibalsiai, graikiška η perteikiama kaip è, graikiška υ – kaip y (*Dionysas*, *Erinyjos*, *Hėsiodas*, *Homėras*, *Mnėsarčas*, *Pytagoras*, *Sibylė*). Tačiau tokia rašyba irgi įneša painiavos, mat graikų υ gali būti ir ilga, ir trumpa, tuo tarpu lietuviška y suponuoja balsio ilgumą (pvz., žodyje σίβυλλα υ yra trumpa, o lietuviškame žodyje *sibylė* y labiau suvokiams ne kaip atitinkamos graikos raidės transkripcija, bet kaip il-

⁶⁵ Šis klausimas buvo aktualus ir užsienio lietuviams. Nurodydamas, kad „antikiniai vardai rašytini, kaip jie jau įprasti ar linkstama juos tarti“, J. Vaišnys pateikia nemažą sąrašą jo rekomenduojamų formų, kuriose graikiški dvibalsiai neišlaikomi (*Edipas*, *Egiptas*, *Enėjas*, *Eolija*, *Eschilas* etc.). Į sąrašą įtraukta ir forma *Zeusas*, galbūt atsiradusi dėl anglų kalbos įtakos. Žr. Juozas Vaišnys, „Svetimybų rašymas“, *Laiškai lietuviams*, Čikaga, 1982, Nr. 9, 320–321.

⁶⁶ Arnoldas Piročkinas, „Tiesa gimsta besiginčijant, o kas toliau...“, *Diena*, 1994, liepos 29.

⁶⁷ Eugenija Ulčinaitė, „Ar klasikinė filologija Lietuvoje taps tautine filologija“, *Literatūra ir menas*, 1994, liepos 9, 4; Sigitas Narbutas, „Jei ginčiniškai nori susitarti – susitaria. O jeigu ne?“, *Literatūra ir menas*, 1994, rugsėjo 10, 13; Henrikas Zabulis, „...O vis dėlto kas toliau?“, *Literatūra ir menas*, 1994, rugsėjo 24, 4.

⁶⁸ Hėrakleitas, *Fragmentai*, vertė M. Adomėnas. Vilnius: Aidai, 1995.

gasis balsis y). Sulaukęs kritikos⁶⁹, Adomėnas atsisakė šitokio u rašymo, tačiau ir toliau⁷⁰ vietoje graikiškos η rašė lietuvišką è (*Dèmètra, Eutidėmas, Hèra, Hèrakleitas, Hèsiodas, Lèto, Tètija* etc.). Šitoks η transkribavimas kurį laiką buvo paplitęs. Platono dialogų vertimuose taip ją rašė Naglis Kardelis⁷¹ (*Ganimėdas, Hèra, Hèraklis, Hèsiodas, Homėras, Palamėdas, Seirėnos, Stèsichoras* etc.). Redaktorių „pastangomis“ è vietoje graikiškos η atkeliavo ir į J. Dumčiaus monografiją „Sofoklis“⁷² (*Choėforos, Dėjaneira, Èlektra, Filoktėtas, Hèraklis, Hèsiodas, Tèsėjas* etc.). Tiesa, tokios rašybos pasitaiko ir Dumčiaus rankraščiuose, bet savo disertacijoje jis nerekomendavo taip rašyti⁷³. Kad vertėjai kartais remdavosi konkrečiam vertimui savo sugalvotomis nuostatomis, parodo klasikinį tarimą atspindinti forma *Kaikilijus (Caecilius)* Henriko Zabulio išverstoje Pseudo-Longino „Knygelėje apie pakylėtumą“⁷⁴. Ankstesniuose savo vertimuose⁷⁵ Zabulis šitokių formų nenaudojo ir rašė tik *Cecilijus, Celijus, Cezijus* ir t. t.

Kadangi antikinių vardažodžių perteikimas lietuvių kalba ir toliau buvo ne-nuoseklus, Valstybinė lietuvių kalbos komisija 1997 m. birželio 19 d. išleido nuta-

rimą Nr. 60 „Dėl lietuvių kalbos rašybos ir skyrybos“⁷⁶, kurio šeštajame skyriuje aptariamas graikiškų ir lotyniškų vardažodžių galūnių keitimas lietuviškomis:

6.2. *Graikiškų asmenvardžių ir vietovardžių galūnės -on (-ōn), -os, -us (-ūs), -ēs ir lotyniškų -us, -um keičiamos į -as, pvz.: Sigėjas (Sigeion), Eschilas (Aischylos), Heziodas (Hēsiodos), Korintas (Korinthos); Odisėjas (Odysseus), Edipas (Oidipūs); Hipokratas (Hyppokratēs), Archimėdas (Archimēdēs); Augustas (Augustus), Brutus (Brūtus), Markas (Marcus); Saguntas (Saguntum). Graikiškų vardų galūnė -ēs po l keičiama -is, pvz.: Sofoklis (Sophoklēs), Heraklis (Hēraklēs), Aristotelis (Aristotelēs), o po i einančios lotyniškų vardų galūnės -us, -um rašomos -jus: Julijus (Jūlius), Vergilijus (Vergilius), Kapitolijus (Capitolium) [...].*

6.7. *Asmenvardžių ir vietovardžių nekirčiuota galūnė -e (-e) keičiama į -ė: Afroditė (Aphrodite) [...].*

Tame pačiame skyriuje nurodoma, kad galūnės pridedamos prie priebalsinio vardažodžių kamieno:

6.3. *Graikiškiems ir lotyniškiems priebalsinio kamieno vardams galūnės pridedamos prie kilmininko kamieno, pvz.: Ksenofontas (Xenophōn, Xenophōntos), Tespidas (Thespis, Thespidos), Ciceronas (Cicerō, Cicerōnis), Katonas (Catō, Catōnis); Artemidė (Artemis, Artemidos) [...].*

Devintajame šio nutarimo skyriuje „Dėl senovės graikų tikrinių vardų transkripcijos“ nurodoma nežymėti graikiškų vardažodžių balsių ilgumo:

9.1. *Į lietuvių kalbą transkribuojamuo-se senovės graikų asmenvardžiuose ir vie-*

⁶⁹ Henrikas Zabulis, „Rec. Hèrakleitas. Fragmentai. Vertė M. Adomėnas. Vilnius, 1995“, *Naujasis židinys*, 1996, Nr. 3, 165–170.

⁷⁰ Platonas, *Kratilas*, vert. M. Adomėnas, Vilnius: Aidai, 1996.

⁷¹ Platonas, *Timajas, Kritijas*, vert. N. Kardelis, Vilnius: Aidai, 1995; Platonas, *Faidras*, vert. N. Kardelis, Vilnius: Aidai, 1966.

⁷² Jonas Dumčius, *Sofoklis*, parengė D. Dilytė, red. R. Balčikonytė, Vilnius: Mokslas, 1992.

⁷³ J. Dumčius, *Antikiniai vardai*, 876–898.

⁷⁴ *Knygelė apie pakylėtumą, kažkada Longinui pri-skirta*, vertė Henrikas Zabulis. Vilnius: Aidai, 1997.

⁷⁵ Katulas, *Lyrika*, vertė Henrikas Zabulis, Vilnius: Vaga, 1969; Horacijus, *Lyrika*, vertė Henrikas Zabulis, Vilnius: Vaga, 1977.

⁷⁶ Žr. *Lietuvių kalbos komisijos nutarimai 1977–1998*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998, 68–69, 72.

tovardžiuose nežymimas balsių ilgumas, nes graikų kalbos tekstuose ne visų balsių ilgumas išreikštas grafiškai [...]: *Ichthys*, – *ȳos* – *Ichtijas*, *Pareoysios* – *Pareusijas*., išskyrus tradicines išimtis: *Athenai* – *Atėnai*, *Mykenai* – *Mikėnai*.

Reikšmingas komisijos sprendimas išsaugoti graikiškų vardažodžių dvibalsius:

9.2. *Graikiškų asmenvardžių ir vieto- vardažodžių dvibalsiai perteikiami dvibalsiais*: *Aigeides* – *Aigeidas*, *Geraistos* – *Geraistas*, *Oikleides* – *Oikleidas*, *Choiril(l)os* – *Choirilas*, išskyrus tradicinius geografinius pavadinimus (ir tradicinius asmenvardžius): *Aigyptos* – *Egiptas*, *Aitne* – *Etna*, *Neilos* – *Nilas* (*Daidalos* – *Dedalas*, *Oidipoys* – *Edipas*, *Kroisos* – *Krezas*). Vertimuose tiesiog iš senovės graikų kalbos asmenvardžių dvibalsiai gali būti paliekami visais atvejais.

Verta atkreipti dėmesį į tai, kad Kalbos komisijos nutarimuose esama tam tikro prieštaravimo ir nenuoseklumo: nors 9.2 punkte nutarta išsaugoti graikiškus dvibalsius, ankstesniame 6.2 punkte dvibalsius turinčių graikiškų vardažodžių *Aischilas* ir *Oidipas* pateikiamos monoftongi- zuotos formos *Eschilas*, *Edipas*.

Nutarime aptariami ir *j* rašymo graikiškuose vardažodžiuose atvejai:

9.3.1. *Žodžio pradžioje prieš balsę graikiška „iota“ perteikiama lietuviška raide j*: *Iamblichos* – *Jamblichas*, *Ioxos* – *Joksas*.

9.3.2. *Žodžio viduryje graikų kalbos dvibalsio antrasis dėmuo (i) prieš kitą balsę ir balsė i tarp dviejų balsių perteikiama raide j*: *Phleiasia* – *Flejasija*, *Oionos* – *Ojonas*, *Laios* – *Lajas*.

9.3.3. *Kai graikiškame žodyje i, y yra prieš priebalsę, transkribuotame žodyje j nerašoma (bet balsiai su i dvibalsio nesu-*

daro): *Aglaitadas* – *Aglaitadas*, *Letois*, – *idos* – *Letoidė*, *Taȳgeton* – *Taigetas*.

9.3.4. *J rašoma po visų balsių ir dvi- balsių prieš galūnę*: *Krioa* – *Krioja*, *Trampya* – *Trampija*; *Epixyes* – *Epiksijas*, *Anaua* – *Anaujai*.

Ilgai lauktas ir rengtas Kalbos komisijos nutarimas dėl antikinių vardažodžių rašybos sukėlė didelį kalbininkų, vertėjų, leidėjų, redaktorių nepasitenkinimą⁷⁷, kadangi liko daug neišspręstų klausimų: nutarime neaptarta tarpbalsinio s skardinimo, dz/z, c/k rašymo problemos; graikiškų vardu, besibaigiančių -ō (Πειθώ, Σαπφώ etc.) kaitymas; kyla sunkumų nustatant, kada šalia esantys balsiai sudaro dvibalsį, o kada ne; neaišku, kokius geografinius pavadinimus ir asmenvardžius reikia laikyti tradiciniais, o kokius ne⁷⁸; neaptarta, kaip perteikti graikiškus asmenvardžius, randamus romėnų kūriniuose; nebuvo pateikti antikinių vardažodžių kirčiavimo principai ir t. t. Leidėjams ir redaktoriams kilo daug neaiškumų, jie laukė „daug išsamesnio VLKK nutarimo, kuris reglamentuotų visus problemiškus rašybos atvejus“⁷⁹. Tačiau Kalbos komisijos nutarimuose pateikiami tik bendrieji principai. Todėl net ir kruopščiai parengtuose leidiniuose neišvengiama klaidų⁸⁰. 1998 m. iš vokiečių

⁷⁷ Apie tai kalbėjo A. Rybelis: „Ar nebūtų buvę paprasčiau perimti lotyniškąją graikiškų vardažodžių rašybos tradiciją, kaip pasielgė dauguma pasaulio tautų?“ Žr. Antanas Rybelis „Pastabos dėl svetimvardžių rašybos pristatant V. Urbučio knygą „Lietuvių kalbos išdavystė“ Rašytojų klube 2007 m. lapkričio 5 d.“, *Literatūra ir menas*, 2008-01-18, Nr. 3173.

⁷⁸ Šią problemą akcentavo I. Mataitytė: „Kurie iš jų tradiciniai, kurie ne, matyt, palikta pasirinkti patiems autoriams ir leidėjams. [...] Kartais motyvus suprasti nelengva.“ Žr. Inga Mataitytė, „Recenzija apie A. T. Veličkienės „Parnaso papėdėje. Iš Antikos kultūros lobių“, *Gimtoji kalba*, 2008, Nr. 4, 11–16.

⁷⁹ Rybelis, *op. cit.*

⁸⁰ Pvz., 1999 m. išleistame J. Boardmano knygoje „Graikų menas“ (vert. A. Kučinskienė) rašoma: *Ramne*

kalbos išverstame „Antikos žodyne“ (red. Algis Kinderys, specialioji redaktorė Dalia Staškevičienė), perteikiant antikinius vardus, prisilaikoma Kalbos komisijos nutarimo, bet pastebima tam tikrų nenuoseklumų ir netikslumų: *Demostenas*, bet *Kalistenis*, rašoma ne *dz*, bet *z* (*Zaleukas*, *Zeuksidas*), monoftongizuojami dvibalsiai: *Ifigenija* (= *Ifigenėja*), *Nimfėjus* (= *Nimfajas*), painiojama giminė: *Megara* (= *Megarai*), *Platajai* (= *Platajos*), neišlaikomas kamienas: *Argolis* (= *Argolidė*), *Dafnis* (= *Dafnidas*), neatskiriami dvibalsio nesudarantys balsiai (*Taigetis*, *Tiestas* etc.), kai kur y rašomas, o kai kur – ne (*Pyras*, bet *Piramas*) ir t. t.

Priėmus šį Kalbos komisijos nutarimą, pasikeitė antikinių vardažodžių rašybos tradicija. Tai matyti palyginus du D. Dilytės išverstus Senekos veikalus – „Laiškus Lucilijui“⁸¹ ir „Diatribes“⁸². „Laiškuose Lucilijui“ dar randame lotynizuotus graikiškus vardažodžius (*Fedonas*, *Febas*, *Fidijus*, *Heraklitas*, *Heziodas*, *Sizifas* etc.); „Diatribėse“ graikiškuose varduose dvibalsiai išlaikomi, tarpbalsinė *s* nesuskardinama (*Faidras*, *Feidijus*, *Heraklitas*, *Heziodas* etc.).

Kita vertus, aiškiai matyti, kaip dažnu kartu sprendimas lietuvinti vardus priklauso nuo leidyklos bei redaktoriaus pozicijos. Akivaizdus pavyzdys – Senekos „Diatribės“⁸³: tos pačios vertėjos to paties kūrinio dviejuose pakartotiniuose leidi-

(= *Ramnunte*), *Acharne* (= *Acharnėse*), *Didima* (= *Didimai*), *Dervenai* (= *Dervenai*), *Lėtonė* (= *Leto*) ir t. t.

⁸¹ Seneka, *Laiškai Lucilijui*, vertė D. Dilytė, Vilnius: Mintis, 1986.

⁸² Seneka, *Diatribės*, vertė D. Dilytė, Vilnius: Pradai, 1997.

⁸³ Seneka, *Diatribės*, vertė D. Dilytė, Vilnius: Pradai, 1997 (Dilytė 1997b) – tai pilnas diatribių korpusas, o Seneka, *Apie sielos ramybę*, vertė D. Dilytė, Vilnius: Vyturis, 1997 (Dilytė 1997b) – viena iš diatribių.

muose, pasirodžiusiuose tais pačiais metais skirtingose leidyklose, tie patys vardai rašomi skirtingai: *Bionas*, *Cepionas*, *Kanos*, *Galionas*, *Liucilijus*, *Ptolemajas* etc. (Dilytė 1997b) ir atitinkamai *Bijonas*, *Cepijonas*, *Kanai*, *Galijonas*, *Lucilijus*, *Ptolemėjas* etc. (Dilytė 1997a).

Kalbos komisijos nutarimų prisilaikoma 2001 m. pradėtoje leisti Visuotinėje Lietuvių enciklopedijoje, antikinės literatūros, kultūros vadovėliuose ir chrestomatijose bei visuose XXI a. pradžioje publikuotuose vertimuose iš senosios graikų ir lotynų kalbų. Tačiau nenuoseklumų iki šiol nesiseka išvengti. Su jais susiduria antikinių kalbų nemokantys leidėjai ir redaktoriai⁸⁴. Vis dar išleidžiama knygų, kuriose antikinių vardų perteikimo klaidos badyte bado akis, į tai ne kartą buvo atkreiptas dėmesys recenzijose⁸⁵. Nenuoseklumų esama ir Antikos žinovų vertimuose⁸⁶. Šitokia padėtis paskatino parengti išsamią antikinių tikrinių vardų duomenų bazę, padėsiančią vertėjams, leidėjams, redaktoriams susigaudyti antikinių vardų gausybėje ir vartoti rekomenduotinas formas.

Apžvelgus antikinių vardų rašymą sovietiniu ir nepriklausomybės laikotarpiu, matyti, kad:

⁸⁴ Suprantamas leidėjo A. Rybelio nerimas: „Peržvelkime VLKK nutarimus dėl antikinių graikiškų ir lotyniškų vardažodžių rašybos. Nutarta laikytis originalios graikiškų vardažodžių rašybos, siekiant perteikti dvibalsių tarimą, skaičiaus ir giminės reikšmę, priebalsinį kilmininko kamieną ir pan. Tačiau iš kur ne specialistui, o paprastam mirtingajam redaktoriui visa tai žinoti?“ Žr. A. Rybelis, *op. cit.*; žr. taip pat Irena Balčiūnienė, „Gal mums padės gudragalvis Odisejas“, *Literatūra ir menas*, 2013-06-14, Nr. 3431.

⁸⁵ Žr. Dalia Dilytė, „Antikinių realiųjų vertimo klausimai“, *Gimtoji kalba*, 2005, Nr. 6; Audronė Kučinskienė, „Ariadnės siūlas: iš labirinto ar į labirintą?“, *Literatūra ir menas*, 2007, kovo 23, Nr. 12(1315), 4–5.

⁸⁶ Inga Mataitytė, „Rec.: Euripidas. Tragedijos. Iš sen. graikų kalbos vertė Henrikas Zabulis. Vilnius: Vaga, 2007“, *Gimtoji kalba*, 2010, Nr. 1, 14–19.

1. Didžioji dalis graikiškų vyriškos giminės vardažodžių linksniuojami *a* linksniuote. Sovietmečio pradžioje vyriškos giminės galūnė -as kartais būdavo pridėdama prie vienaskaitos vardininko (*Argosas, Laurionas, Minosas, Vercingetoriksas* etc.). Laikui bėgant nusistovėjo taisyklė prisegti galūnės prie daiktavardžio kamieno (*Argas, Dafnidas, Melampodas, Vercingetorigas* etc.), tačiau kalboje įsigalėję netaisyklingai sudaryti vardažodžiai vartojami ir toliau (*Chaosas, Feniksas, Nemezidė, Oidipas* etc.).
2. Sovietmečio pradžioje graikiškų moteriškos giminės vardažodžių vienaskaitos vardininkas dažniau būdavo padaromas pridėdant galūnę -a (*Alkestida, Danajidos, Gorgona, Kirėna, Palada* etc.), rečiau -ė (*Arėtė, Dodonė, Hebė, Itakė, Kirkė* etc.). Ilgainiui galūnė -ė darėsi dažniau vartojama (*Alkestidė, Danaidės, Gorgonė, Kirėnė, Paladė* etc.); graikiškų vardažodžių galūnė -a retesnė (*Hera, Erina, Korina, Panacėja, Troja* etc.); ji būdinga lotyniškiems moteriškos giminės vardams (*Diana, Hera, Minerva, Klodija* etc.).
3. Graikiški vyriškos giminės vardažodžiai sovietmečio pradžioje dažniau buvo linksniuojami kaip *u* kaitybos kamieno daiktavardžiai (*Apolonijus, Fidijus, Lajus, Lisijus, Menelajus, Orfėjus, Prometėjus* etc.). Maždaug nuo 1960-ųjų metų įsigali tendencija juos kaityti kaip *o* kaitybos kamieno daiktavardžius (*Apolonijas, Fidijas, Lajas, Lisijas, Menelajas, Orfėjas, Prometėjas* etc.).
4. Lotyniški vardažodžiai su baigmeniu -ius nuo sovietmečio pradžios iki dabar priskiriami *u* paradigmai (Horacijus, Salustijus, Svetonijus, Tarkvinijus etc.). Ši tendencija nesikeičia.
5. Graikiški vyriškos giminės vardažodžiai, turintys baigmenį -κλῆς, sovietmečio pradžioje dažnai gaudavo galūnę -as (*Fanoklas, Heraklas, Sofoklas, Temistoklas* etc.). Penktajame dešimtmetyje formuojasi tradicija daiktavardžiams, besibaigiantiems -κλῆς, -λῆς, pridėti galūnę -is (*Heraklis, Sofoklis, Temistoklis, Aristotelis* etc.). Ši tradicija tampa vyraujanti.
6. Sovietmečio pradžioje graikiški moteriškos giminės daiktavardžiai, besibaigiantys -ῶ, pakeitus jų kamieną ir pridėjus galūnes -ja, -a ar -ė, buvo linksniuojami pagal *o* arba *i* kaitybos paradigmas (*Chariklė, Chariklonė, Echa, Erata, Ija, Ina, Kalipsa, Kalipsė, Kleja, Klejoja, Klotoja, Leta, Letoja, Melanta, Pita, Sapfa* etc.); nekaitomos formos (*Ijo, Sapfo, Nanno* etc.) pasitaikydavo gana retai; laikui bėgant, imta vis dažniau vartoti nekaitomas formas; jos pateikiamos „Antikos mitologijos žinyne“.
7. Sovietiniais laikais graikiškų vardažodžių dvibalsiai pamažu pradėti keisti vienbalsiais, nors kai kurie vardažodžiai visada buvo rašomi su dvibalsiais (*Hefaistas, Graikija, Peisitratas, Poseidonas* etc.). Po Valstybinės Lietuvių kalbos komisijos nutarimo 1997 m. graikiškuose vardažodžiuose dvibalsiai vėl buvo pradėti rašyti, tačiau labai prigijusiuose geografiniuose

- pavadinimuose (*Egiptas, Egėjo jūra* etc.) ir tradiciniuose asmenvardžiuose (*Ezopas, Egėjas* etc.) jie nerašomi.
8. Lotyniški vardažodžiai pateikiami pagal Viduramžių tarimą; klasikiniais laikais tarti lotynų kalbos dvibalsiai neatstatomi (Zabulio *Kaikilijus* yra pavienis atvejis).
 9. Sovietmečio pradžioje tarp dviejų dvibalsio nesudarančių balsių gana dažnai rašomas j (*Arijonas, Deukalijonas, Fabijanas, Hesijona, Ilijada, Ilijonas, Pelijadės, Prijamas, Scipijonas, Strepsijadas*, bet *Kaliopė, Eurialė* etc.). Laikui bėgant, j tarp balsių nustota rašyti (*Arionas, Deukalionas, Fabianas, Iliada, Ilionas, Priamas, Lukianas* etc.). Kadangi balsių nesuliejimo į dvibalsį problema išliko, „Antikos mitologijos žinyne“ šioje pozicijoje pradėtas rašyti svetimas lietuvių kalbai diakritinis ženklelis (*De'ifòbas, Deukali'ònas, Dri'òpė* etc.), kurio vėliau buvo atsisakyta. Pastaruoju metu pastebima tendencija vėl rašyti j.
 10. Lotyniškuose vardažodžiuose žodžio pradžioje j rašoma nuosekliai (*Julijus, Justinas, Juvenalis* etc.). Graikiškų vardų pradžioje j buvo rašoma nenuosekliai: be j (*Iokastė, Iola, Iolajas, Ionas* etc.) ir su j (*Jokastė, Jola, Jolajas, Jonas*). Pastaruoju metu dažniau vartojamos formos su j.
 11. Sovietmečio pradžioje dažnai būdavo rašomos vardažodžių geminatos (*Atta, Attida, Battas, Korinna, Ballionas, Simmachas, Nanno, Nefelokokkigija, Tibullas*). Po 1960-ųjų metų geminatų pamažu atsisakyta.
 12. Sovietmečio pradžioje tarpbalisinis s buvo skardinamas tiek graikiškuose, tiek lotyniškuose vardažodžiuose (*Aretūza, Aspazija, Azinijus, Brizejida, Dionizas, Dionizijus, Eurimedūza, Faetūza, Heziodas, Lizistrata, Nazonas, Pizonas* etc.); rečiau buvo vartojamos formos su išlaikytu s (*Efesas, Jasonas, Sisifas* etc.). XX a. pabaigoje pamažu nusistovi tradicija graikiškos kilmės vardažodžiuose tarpbalisinės s neskardinti (išskyrus labai įsigalėjusias formas, pvz., *Ezopas*).
 13. Sovietmečio pradžioje c / k tiek graikiškuose, tiek lotyniškuose vardažodžiuose buvo rašoma nenuosekliai (*Cibelė, Circė, Circėja, ciklopai, Liucilijus, Scilė*, bet *Lukijus, Kintija, Kilindras, Kiknas, Kiklopas, Kerberis, kentauras* etc.). Ilgainiui atsiranda tradicija graikiškuose varduose visur rašyti k, lotyniškuose – c prieš priešakinės eilės balsius ir dvibalsius (*Cincinatas, Cina, Ciceronas*, bet *Kampanija, Kapitolijus* etc.).
 14. Graikų kalbos ē (η) paprastai buvo perteikiama kaip lietuviška e, išskyrus *Atėnai, Mikėnai*. XX a. paskutiniajame dešimtmetyje mėginta įvesti naują tradiciją – η perteikti kaip è (*Hėfaistas, Hėra, Hėrakleitas, Hėsiodas, Homėras, Dėjaneira, Tekmėsa* etc.), tačiau tokia tradicija neprigijo.
 15. Sovietmečio pradžioje ir vėliau graikų kalbos ilgieji balsiai ū, ī buvo perteikiami nenuosekliai: vienos formose ilgumas buvo išlaikomas (*Chrysotemidė, Dionysas, Erinyjos, Kyras, Lydija, Pytagoras* etc.), kitose ne (*Chriso-*

temidė, Dionisas, Erinijos, Kiras, Lidija, Pitagoras etc.). Kai kada ilgieji balsiai buvo rašomi ten, kur originale ilgumo nėra (*Myrina, Pilypas, Pyras, Polybijus, Tychė, Zefyras* etc.). Pastaruoju metu pastebima tendencija atsisakyti žymėti šių balsių ilgumą.

16. Graikų kalbos ζ (*dzeta*) dažniausiai buvo perteikiama kaip dz (*Dzeusas, Dzakintas, Dzeffiras, Dzetas*, rečiau *amadzonės, Dzeffyras* etc.). Išimtį sudaro įsigalėję žodžiai *amazonės, Bizantija, Zefyras*.
17. Kai kuriuose lotyniškuose vardažodžiuose pagal tradiciją žymimas I minkštumas (*Liucilijus, Saliustijus*). Kituose varduose I minkštumas nežymimas (*Lukanas, Lukijas, Lukrecijus* etc.).

Išvados

1. Antikinių vardų lietuvinimo problema buvo ir tebėra aktuali ir iki galo neišspręsta. Tai liudija ne tik be galo įvairuojanti vardų rašyba, bet ir nuolat spaudoje (tarpukario Lietuvoje ir mūsų laikais) pasigirstantys svarstymai ir ginčai šiuo klausimu. Ne kartą spaudoje buvo kritikuotos verstinės knygos, kurių vertėjai ir redaktoriai neturi pakankamai kompetencijos suprasti senųjų kalbų dėsnius, kad galėtų patys taisyklingai lietuvininti vardus, ir neturi vieningo leidinio, kuriuo galėtų remtis. Sukurta Antikinių vardų skaitmeninė duomenų bazė galbūt padės išspręsti šią problemą.
2. Antikinių vardų rašybos lietuvių raštuose tradicija nėra stabili ar visuotina: įsigalėjusi, kaip kitose Europos kalbose, turinčiose kur kas senesnę rašto ir

antikinių vardų vartosenos tradiciją. Tai akivaizdžiai rodo surinkti vartosenos atvejai lietuviškuose raštuose nuo seniausių laikų iki XXI a. pradžios. Kai kurie pavyzdžiai rodo, kad būtent XVI a. sukurta lietuviška vardo forma kartais būna artimiausia dabartinei vartosenai ir labiausiai atitinka šiame projekte formuluojamus principus. Tuo tarpu vėlesnė vartoseną, ypač XIX a. pabaigos, dėl rusų ir lenkų kalbų įtakos gerokai nutolsta nuo ankstyvosios tradicijos. Lygiai taip sovietmečiu įsigalėjusi tradicija, paremta rusų kalbos dominante, kuri dažnai mūsų laikais įvardijama kaip tikroji „tradicija“, gerokai pakenkė lietuviškai vardų transkripcijai.

3. Iš esmės nėra pagrindo kalbėti apie antikinių vardų lietuvinimo *tradicijas*, nes tokių tradicijų nėra susiformavusių ir nusistovėjusių. Ypač tai pasakytina apie graikiškos kilmės vardažodžių lietuvinimą. Galime tik pastebėti tam tikras tendencijas bei kitų kalbų įtakas įvairiais laikotarpiais. Vienintelė ryški tradicija, ryškėjanti nuo pat pirmųjų lietuviškų raštų ir iš esmės išlaikoma dabartinėje vartosenoje, yra lotyniškų vardažodžių rašymas remiantis viduramžiškojo tarimo taisyklėmis. Lietuvoje taip nutikę ir dėl Katalikų bažnyčios, ir dėl kultūros įstaigų (XVI–XVIII a. Vilniaus universiteto ir kitų) veiklos. Tačiau dabartinės Europos kontekste ši tradicija atrodo atgyvenusi, kadangi Europos universitetuose ir kitose įvairių šalių kultūros erdvėse yra paplitęs filologų nustatytas klasikinio lotynų kalbos laikotarpio (I a. pr. Kr.) tarimas. Todėl projekto rengėjai, išlaikydami tradiciją, drauge atveria kelią

- naujovei: Antikinių vardų duomenų bazėje šalia viduramžiško tarimo varianto pateikiamas ir lotyniškos kilmės vardažodžių klasikinio laikotarpio tarimo variantas. Duomenų bazės rengėjų nuomone, jis gali būti naudingas tiek dabarties, tiek ateities filologijos, literatūros ir kitų kultūros sričių darbams.
4. Graikiški vardažodžiai įvairiais laikotarpiais buvo transkribuojami labai įvairiai ir vargiai galima kalbėti apie kokią nors vyraujančią tradiciją. Tiesa, pirmosios Nepriklausomybės epochoje graikiškų vardų lietuvinimo principas remiantis originalu vyravo, ir jeigu laikai nebūtų pasikeitę, tikriausiai būtų visai įsigalėjęs. Nuosekliausiai vardus lietuvinavo Vladimiras Šilkarskis ir Jeronimas Ralys. Antikinių vardų duomenų bazėje graikiški vardažodžiai transkribuojami, remiantis filologijos mokslo priimtu klasikinio laikotarpio (V a. pr. Kr.) Atikos dialekto rašyba ir tarimu.
 5. Galima drąsiai teigti, kad didžiulė Antikos vardų duomenų bazė leidžia visiškai naujai pažvelgti į vardų lietuvinimo problemą. Tenka atsiriboti nuo vieno autoriaus vartosenos ar vieno kūrinio vardino ir aprėpti didžiulį graikiškų ir lotyniškų vardų variantiškumą, istorinę raidą, vartoseną įvairiuose kraštuose ir pan. Būtent vardino duomenų sutelkimas vienoje vietoje leidžia bendresniu žvilgsniu aprėpti visumą ir nustatyti vardų lietuvinimo kriterijus, formuluoti bendruosius principus ir konkrečias taisykles, t. y. pamėginti teoriškai sukurti lietuviškos transkripcijos sistemą.
 6. Praktiškai nagrinėjant problemiškus atvejus tampa akivaizdu, kad neįmanoma sukurti visiškai tobulos ir vientisos antikinių vardų lietuviškos vartosenos sistemos, nes ligšiolinė vartoseną yra be galo įvairi, tam tikrais laikotarpiais veikiama įvairių kalbų, daugiausia lenkų ir rusų. Vargu ar įmanoma ir tikslinga kardinaliai keisti kai kurių labai įsigalėjusių vardų formas. Tokiu atveju sukurti duomenų bazė nebūtų pritaikoma praktikoje ir visiškai prarastų prasmę. Todėl kone kiekviena suformuluota taisyklė dažniausiai neišvengia išimčių.

ŠALTINIAI

Aisopas arba Pasakos: su pridejimu keltu nauju Pasaku / išz Grykonu kalbos pergulditos per D. L. J. Rhesa Karalauzuje: iszspaustas ir parduodamas pas Augustą Artungą, 1824.

Antikos žodynas, iš vokiečių kalbos vertė Rūta Kumžienė, Alfonsas Tekorius, Antanas Trakymas, vertimą redagavo E. Dagutė, J. Gelumbeckaitė, Vilnius: Alma littera, 1995.

Aristofanas, *Debesys*, išvertė P. Gaučys, Kaunas: [s.n.], 1936.

Bretkūnas 1591: *POSTILLA: Tatai esti Trum-pas ir Prastas Ischguldimas Euangelii...* / Per Jana Bretkuna Lietuvas Plebona...Karaliaucziui: Jurgis Osterbergeras, 1591.

CATECHISMUSA PRASTY SZADEI: Maks-las skaitima raschta yr giesmes del kriksczianistes bei del berneliu jaunu nauiey sugulditas, KARALIAVCZVI: [H. Veinreicho sp.], VIII dena Meneses Sausia, Metu uszgimima Diewa 1547.

Charitonas, *Chairėjas ir Kalirojė*, vertė Leonas Valkūnas, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1959.

Das Neue Testament Unsers Herrn JEsu Christi: Deutsch und Littauisch, von neuen überseßet und... ausgefertiget ... von Johann Jacob Quandt...; [parengė Pilypas Ruigys, J. J. Kvantas dedikacija] Königsberg: Verlegts Christoph Gottfried Eckard, 1727.

Daukantas 1846: *Pasakas Phedro* iszguldę isz Lotiniszkos kalbos i Žamajtiszką Motiejus Szauklys [Simonas Daukantas], o apskelbę Ksaweras Kanapackis, Petropilie: Išspausstas pas E. Pratz, 1846.

Daukantas 1984: Simonas Daukantas, *Vertimai ir sekimai*, tekstus parengę B. Vanagienė, sudarė, įvadą ir paaiškinimus parašė V. Merkys, Vilnius: Vaga.

Daukša 1595: *KATHECHISMAS: ARBA MOKSLAS KIEKWIENAM KRIKSZCZIONII PRIWALVS / PARASZITAS PER D. IAKVBA LEDESMA* Theologa Societatis IESV; Išgulditas iz Liežuwio Lankiszko ing Lietuwiszka per Kuniga Mikaloiu Dausza Kanonika Zemaicziu Iszpaustas Wilniuie: [Vilniaus Akademijos sp.], 1595.

Desiderius Erasmus Roterodamus, *Dialogus de recta Latini Graecique sermonis pronuntiatione*, Parisiis: Ex officina Simonis Colinaei, 1528.

Dilytė Dalia, „Vergilijaus *Georgikos* lietuviškai“, *Naujasis židinys*, 1993, Nr. 11, 17–27.

Dionizas Poška, *Lenkiškai lotyniškai lietuviškas žodynas*, 2 t., LLTI rankraštynas, R-888, 889.

Dumčius J., Kuzavinis K., Mironas R., *Elementa Latina*, Vilnius: Mokslas, 1978.

Dumčius J., Kuzavinis K., Mironas R., *Lectio-nes Latinae*, Vilnius: Vilniaus V. Kapsuko universiteto leidykla, 1969.

Dumčius J., Kuzavinis K., Mironas R., *Lotynų kalba*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1960.

Dumčius Jonas, *Graikų kalba*, Vilnius: Mokslas, 1989, 4.

Dumčius Jonas, *Sofoklis*, parengė D. Dilytė, red. R. Balčikonytė, Vilnius: Mokslas, 1992.

ENCHIRIDION: Catechismas maszas, dėl paspalitu Plebonu ir Koznadiju, Wokischku lieszuwiu paraschits per Daktara Martina Luthera; O isch Wokischka lieszuwia ant Lietuwischka pilnai ir wiernai pergulditas per Baltramieju Willentha Plebona Karalauzuie ant Scheindama Ischspausstas Karalauzui: per Jurgi Osterbergera, 1579.

Epitome historiae sacrae / C. F. Lhomond; [parengė Simonas Daukantas], Petropoli: [K. Hincės sp.], 1838; *Giwtas Didiju Karvaidu senowes susazę Lotiniszka Kornelius Nepos*. Iszguldę isz Lotiniszkos i Letuwiszką kalbą J. Dewinakis [Simonas Daukantas], o apskelbę Ksaweras Kanapackis, Petropilie: Spaudinie pas C. Hintze, 1846.

Heliodoras, *Etiopiniai pasakojimai*, vertė Leonas Valkūnas, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1960.

Homeras, *Iliada*, vertė A. Dambrauskas, Vilnius: Vaga, 1962; Homeras, *Odisėja*, vertė A. Dambrauskas, Vilnius: Vaga, 1964.

Homeras, *Iliada*, vertė A. Dambrauskas, Vilnius: Vaga, 1981.

Homeras, *Odisėja*, vertė A. Dambrauskas, Vilnius: Vaga, 1979.

Homeras, *Odisėja*, vertė J. Ralys. V. Šilkarskio įvadas ir komentarai, Kaunas: Švietimo ministerijos knygų leidimo komisijos leidinys, 1937.

Homero *Odisėja*, vertė dr. J. Ralys, Kaunas: Švietimo ministerijos leidinys, „Varpo“ bendrovės sp., 1921.

Katulas, *Lyrika*, vertė Henrikas Zabulis, Vilnius: Vaga, 1969; Horacijus, *Lyrika*, vertė Henrikas Zabulis, Vilnius: Vaga, 1977.

Kleinas 1653: *Grammatica Litvanica* primum in lucem emendata a M. Daniele Klein, Regiomonti: Typis et sumptibus Johannis Reusneri, CIO. IOC. LIII.

Knygelė apie pakylėtumą, kažkada Longinui priskirta, vertė Henrikas Zabulis. Vilnius: Aidai, 1997.

Kriaušaitis 1901: *Lietuviškos kalbos gramatika: Rašytojams ir skaitytojams vadovėlis*, parašė Petras Kriaušaitis, Tilžėje: Spaudinta pas Otto v. Maude-rodė, 1901.

Kuršaitis 1948: Fridrikis Kuršaitis, *Keleiwis isz Karaliaucziaus Broliams Lietuwiniukams zinės parneszas nuo 1849 m.*, Karaliaučius.

Longas, *Dafnis ir Chlojė*, vertė Leonas Valkūnas, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1959.

Naujas Istatimas Jezaus Christaus Wieszpaties musu, Lietuwiszku lezuwiu iszgulditas par Jozapa Arnulpa ... Giedrayti Wiskupa... Wilniuje: Izspausstas pas Kunigus Missionorius, 1816.

Pamokslaj iszminties ir tejsibes: iszguldineti priliginimajms galwozciu wisu amziu dėl Lietuwos wajkielu, Ispausti Suwaukuase: [A. Tatarės lėšomis], 1851.

Platonas, *Kratilas*, vert. M. Adomėnas, Vilnius: Aidai, 1996.

Platonas, *Sokrato gynimasis teisme ir Kritonas*, iš graikų kalbos vertė Antanas Smetona, Kaunas: Švietimo ministerijos leidimo komisijos leidinys, 1935.

Platonas, *Timajas, Kritijas*, vert. N. Kardelis, Vilnius: Aidai, 1995; Platonas, *Faidras*, vert. N. Kardelis, Vilnius: Aidai, 1966.

Rukša Antanas, „Vergilijaus lietuvinimas“, *Aidai*, 1965, Nr. 3, 137–138.

Seneka, *Diatribės*, vertė D. Dilytė, Vilnius: Pradai, 1997.

Seneka, *Apie sielos ramybę*, vertė D. Dilytė, Vilnius: Vyturys, 1997.

Seneka, *Laiškai Lucilijui*, vertė D. Dilytė, Vilnius: Mintis, 1986.

Sifoklis, *Tragedijos: Karalius Oidipas, Oidipas Kolone, Antigonė*, vertė A. Rukša ir A. Venclova, Kaunas: Švietimo ministerijos knygų leidimo komisijos leidinys, 1939.

Sirydas 1677: *Dictionarium trium linguarum in vsam studiosae iuuentutis*, auctore Constantino Szyrvid, Vilnae: Typis Academicis Societatis Iesu, 1677.

Surinkimas Dasekimu par Mokintus Žmonias, senowias amžiose tikray daritu apej bytes, par kunigo Kluko Kanauniko Kruszwickojo metuose 1780 Warszuwoje lenkiszky yszdrukawotas, yr diel lenku yszdotas; o dabar pirmo siki ant ležuwio Letuwiszky-Zemaytiszko, par kunigo Cypriono Juzapo Niezabitawski Kanauninko Minskojo, Prabaszcziu Welonos pargulditas, Wilniuje: drukarnioy ant uliczios Sto Jono, po N. 431 [B. Noimano spaustuvė], 1823.

Trumpas ir prastas Iszguldimas wissų nedelės ir szwentu Dienu Ewangeliu... : Klausimais ir Atsakimais sutaisytas / [Christianas Langhanzenas]; [prarmę parašė J. J. Kvantas]; isz wokiszkos į lietuwiszką kalbą perstatytas ir pagatawytas [A. H. Pilgrimo ir P. Ruigio], Karalauzczuje: [Hartungo sp.], [1750].

Valančius 1848: *Žemajtiu wiskupiste*, aprasze K. Motiejus Wołonczewskis, Wilniuj: Spaustuwieje Juozapa Zawadzki.

Valančius 1852: *Istorije szwęnta Senoje Istati-ma: Nu sutwierima pasaules lig užgimima Kristaus Wieszpates*, [Motiejus Valančius] Wilniuj: Spaustuwieje Jozapa Zawadzka, 1852.

Valančius 1862: Motiejus Wołonczauskis Wiskupas, *Prade ir iszsiplietimas kataliku tikiema*, Wilniuje: Kasztu ir spaustuwiej Juzupa Zawadzkie, 1862.

Valančius 1953: *Žiwatas Jezaus Kristaus Wieszpates musu, arba Istorije Naujoje Istati-ma...*, [Motiejus Valančius], Wilniuj: spaustuwiej A. Dworcziaus, 1853.

Valančius 1862: *Žiwataj szwętuju tu kuriu Wardajs žemajcej už wis gieb wadinties*, Wilniuj: Kasztu ir Spaustuwi Jozapa Zawadzka, 1861.

Valančius 1958: *Žiwataj szwętuju*, Wilniuj, Kasztu ir Spaustuwieje Jozapa Zawadzka, 1858.

Veličkienė Aleksandra, *Antikos mitologijos žiny-nas*, Vilnius: Šviesa, 1995.

Vergilijus Publijus Maronas, *Bukolikos. Georgi-kos*, vertė Antanas Rukša. Londonas, 1975.

Vergilijus Publijus Maronas, *Enėjidė*, vertė Antanas Rukša, Bostonas, 1965.

Vergilijus Publius Maro, *Georgikos*, vertė A. Nyka-Niliūnas, Chicago: A. Mackaus Knygų Lei-dimo Fondas, 1984.

Vergilijus Publius Maro, *Georgikos*, vertė A. Nyka-Niliūnas, Vilnius: Baltos lankos, 1997, 103.

Vergilijus, *Bukolikos ir Georgikos*, vertė Antanas Rukša, London, 1975.

Vergilijus, *Bukolikos-Georgikos*, vertė A. Damb-rauskas, Vilnius: Vaga, 1971.

Vergilijus, *Eneida*, vertė A. Dambrauskas, Vil-nius: Vaga, 1967.

Vladimiras Šilkarskis, *Graikų literatūros istori-ja*, Kaunas: Humanitarinių mokslų fakultetas, 1938.

LITERATŪRA

Balčiūnienė Irena, „Gal mums padės gudragal-vis Odisejas?“, *Literatūra ir menas*, 2013-06-14, Nr. 3431.

Churginas Aleksys, „Dar apie „Gimtąją Kalbą“ ir jos metodus“, *Vairas*, 1937, t. XXI, Nr. 11, 290–302.

Churginas Aleksys, „Du frontai“, *Vairas*, 1937, t. XXI, Nr. 9, 19–32.

Churginas Aleksys, „Trečias traktatas apie „Gimtąją kalbą“, kuriame pasakojama apie varną,

sūrį, sapaliojimus, svetimų sąvokų kenksmingumą ir balsus, kurie rėkia iš pakampių“, *Vairas*, 1938, t. XXII, Nr. 1, 25–33.

Dabartinės lietuvių kalbos gramatika, redaktori-us Vytautas Ambrazas, Vilnius: Mokslo ir enciklo-pedijų leidykla, 1994.

Dilytė Dalia, „Vergilijaus *Georgikos* lietuviš-kai“, *Naujasis židinys*, 1993, Nr. 11, 17–27.

Dilytė Dalia, „Antikinių realiųjų vertimo klausimai“, *Gimtoji kalba*, 2005, Nr. 6 (Knyga „Didžiosios pasaulio paslaptys“).

Dumčius Jonas, *Antikiniai tikriniai vardai lietuvių kalboje*, Disertacija filologijos mokslų kandidato laipsniui įgyti, Vilnius, 1958.

Index operum Graecorum Latinorumque in Lituanicam linguam versorum, <http://www.indexlituanicus.fvf.vu.lt>.

Jablonskis Jonas, *Rinkiniai Raštai*, Sudarė J. Palionis, I–II t., Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1957.

Jakaitienė Evalda, Laigonaitė Adelė, Paulauskienė Aldona, *Lietuvių kalbos morfologija*, Vilnius: Mokslas, 1976.

Juchnevičienė Nijolė, „Klasikinė filologija ideologijos gniaužtuose (1940–1953 metai)“, *Literatūra*, 2013, Nr. 55(3), 102; E. Ulčinaitė, „Marcelinas Ročka: klasikas ir lituanistas“, *Literatūra*, 2012, Nr. 54 (3), 118–120.

Jurgelionis Kleopas, 1911 m. „Ateities“ žurnalo šeštame ir septintame numeriuose paskelbęs straipsnį apie lietuvių kalbos žodžių, taip pat ir skolinių, rašybą siūlė tiek graikiškus, tiek lotyniškus žodžius lietuivinti, remiantis klasikinio laikotarpio tarimu.

Kučinskienė Audronė, „Ariadnės siūlas: iš labirinto ar į labirintą?“, *Literatūra ir menas*, 2007, kovo 23, Nr. 12(1315), 4–5.

Kučinskienė Audronė, Jaskelvičius Alius, „Profesorius Jono Dumčiaus palikimas: nuo rankraščių iki skaitmeninės duomenų bazės“, *Vilniaus universiteto bibliotekos metraštis* (įteikta spaudai).

Lietuvių kalbos komisijos nutarimai 1977–1998, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998.

Lietuvių kalbos rašybos žodynas, redagavo K. Lemchenas, Vilnius, 1948.

Mataitytė Inga, „Rec.: Euripidas. Tragedijos. Iš sen. graikų kalbos vertė Henrikas Zabulis. Vilnius: Vaga, 2007“, *Gimtoji kalba*, 2010, Nr. 1, 14–19.

Mataitytė Inga, „Recenzija apie A. T. Veličkienės „Parnaso papėdėje. Iš Antikos kultūros lobių“, *Gimtoji kalba*, 2008, Nr. 4, 11–16.

Mironas Ričardas, „Pabiros“, *Vairas*, 1937, t. XXI, Nr. 10, 178–180.

Mironas Ričardas, „Kritika ir kalbos monopolis“, *Literatūros naujienos*, 1937, Nr. 6.

Mironas Ričardas, „Tiesos beieškant“, *Vairas*, 1937, t. XXI, Nr. 12, 398–404.

Narbutas Sigitas, „Jei ginčinkai nori susitarti – susitaria. O jeigu ne?“, *Literatūra ir menas*, 1994, rugsėjo 10, 13.

Paulauskienė Aldona, *Lietuvių kalbos morfologija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994.

Piročkinas Arnoldas, „Tiesa gimsta besiginčijant, o kas toliau...“, *Diena*, 1994, liepos 29.

Rybelis Antanas, „Pastabos dėl svetimvardžių rašybos pristatant V. Urbučio knygą „Lietuvių kalbos išdavystė“ Rašytojų klube 2007 m. lapkričio 5 d.“, *Literatūra ir menas*, 2008-01-18, Nr. 3173.

Alfred Senn, „M. Račkauskas. „Platono dialogas *Kritonis* S. A. aus der Zeitschrift „Logos“ (Kaunas 1925) S. 57–68“, *Tauta ir žodis* 1926, 673–674.

Tarptautinių žodžių žodynas, sudarė K. Boruta ir kt., redagavo J. Žiugžda, Kaunas: Sakalas, 1936.

Ulčinaitė Eugenija, „Ar klasikinė filologija Lietuvoje taps tautine filologija“, *Literatūra ir menas*, 1994, liepos 9, 4.

Vaišnys Juozas, „Svetimybų rašymas“, *Laiškai lietuviams*, Čikaga, 1982, Nr. 9, 320–321.

Zabulis Henrikas, „...O vis dėlto kas toliau?“, *Literatūra ir menas*, 1994, rugsėjo 24.

Zabulis Henrikas, „Rec. Hērakleitas. Fragmentai. Vertė M. Adomėnas. Vilnius, 1995“, *Naujasis židinys*, 1996, Nr. 3, 165–170.

Zabulis Henrikas, „Antikos ypatumai lietuviškuose vertimuose“, *Meninio vertimo problemos*, Vilnius: Vaga, 1980, 109–110.

Zaranka Juozas, „Vergilijaus *Bukolikos* ir *Georgikos* Rukšos vertime“, *Aidai*, 1977, Nr. 8, 380–383.

Zaranka Juozas, „Vergilijaus *Enėjide*“, *Aidai*, 1967/10 gruodis, 436–443.

LITHUANIZATION OF THE ANCIENT NAMES: BETWEEN TRADITION AND INNOVATION

Audronė Kučinskienė

Audronė Kairienė

Dalia Staškevičienė

S u m m a r y

The problem of Lithuanization of Ancient names was and still is relevant and not fully resolved. It is manifested by varied spelling of names as well as by ongoing discussions and considerations of this matter in the media. Translated books are often subject to criticism: the translators and editors do not have the competences necessary to understand the patterns of ancient languages so that they could Lithuanize the names properly themselves, nor have they a unified reference. Development of the Digital Database of Ancient Names may be a solution to the problem.

The tradition of spelling Latin and Greek ancient names is not stable or prevalent in Lithuanian writings. It is obvious from various cases of use in Lithuanian writings, collected in the Digital Database of Ancient Names.

In fact, there are no grounds for speaking about *traditions* of Lithuanization, because such tradition was not formed or established. This is particularly true for transcription of proper names of Greek origin. We can only note certain tendencies and influences of other languages in different periods. The only clear tradition observed from the first Lithuanian writings and, in essence, maintained in modern use is writing Latin nouns according to the rules of medieval pronunciation. In Lithuania, this

was the case due to activity of Catholic Church and cultural institutions (Vilnius University in 16th–18th c., etc.). However, in context of modern Europe this tradition seems obsolete, because the pronunciation of Classical Latin (1st c. BC) prevails in European universities and other cultural areas of different countries. Therefore, the originators of the project maintain the tradition and open the door for innovation at the same time: in the database of Ancient words, Classical Latin pronunciation version of nouns is presented next to the medieval pronunciation version.

Pooling proper nouns in a single database provides a more general view and allows establishing the criteria for Lithuanization of names as well as formulating general principles and specific rules, i.e. enables attempts to develop a theoretical Lithuanian transcription system. On the other hand, a perfect system is hardly possible – each rule has exceptions, taking into account established spelling of individual nouns. The main principle of the database is to maintain phonetic and morphologic parameters of Greek and Latin nouns as close to the original as possible by harmonising them with the patterns of the Lithuanian language and with regard to prevalence of Greek and Latin nouns in Modern Lithuanian.

Gauta: 2015-07-22

Priimta publikuoti: 2015-10-27

Autorių adresas:

Klasikinės filologijos katedra

Vilniaus universitetas

Universiteto g. 5

LT-01513 Vilnius

El. pašto adresai:

Audronė Kučinskienė: audronekucinskiene@hotmail.com

Audronė Kairienė: audrkair@yahoo.com

Dalia Staškevičienė: skrynele@gmail.com